శ్రీరస్తు.

శ్రీగురుభ్యోనమః.

అయం సిద్ధాన్తబిన్దుః.

శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య

శ్రీవిశ్వేశ్వరభగవత్పాదశిష్య శ్రీమధుసూదన

సరస్వతీవిరచితః,

శ్రీప్రజ్ఞానఘనేంద్రస్వామినామంతేవాసినా

బ్రహ్మశ్రీ

తండిగుంట, పట్టాభిరామదీక్షితేన

చెన్నపురాభరణాయమాన

శారదాంబావిలాసముద్రాయన్త్రే

ముద్రాపితో విజేజీయతేతరామ్.

౧౮౯౩ సం॥

కళాచతుష్టయము వెల. ౪

వమిదానీం(పురుషఏతావృథావం తావనుసంచరతి స్వ[illegible]ంతంచ బుద్ధ్యాతి
తంచేత్యాద్యాస్త్వంపదవాచ్యార్థస్య సమర్పకాః [illegible]ఞ్చంవిజ్ఞానమ
యః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిః పురుషః నదృష్టేర్ద్రష్టారం పశ్యే ది
త్యాదయస్తు లక్ష్యార్థస్య తేన ప్రథమమవాంతరవాక్యేభ్యోనుభూత
యోః శుద్ధయోర్జీవబ్రహ్మణోస్తత్త్వమస్యాదివాక్యముఖ్యార్థస్యబా
నుపపత్త్యాలక్షణయాస్మరణోపపత్తేః - సుషుప్తౌ నిర్వికల్పకసాక్షిచై
తన్యానుభవాంగీకారాచ్చ అద్వితీయబ్రహ్మవిజిజ్ఞాసయా ప్రవృత్తా
నాం సత్యజ్ఞానాదిపదానాముపాధివిశిష్టచైతన్యశక్తత్వేపి చైతన్యమా
త్రే తాత్పర్యేణ తత్త్రైవ తదంశేన సంస్కారోద్బోధాచ్చ - ఇచ్ఛంతి స్వ
కాశాదిపదాదపి నిర్వికల్పకం స్మరణం తాత్పర్యాధీనత్వాచ్ఛబ్దవృత్తేః॥
ఏతేన ప్రమిత్ప్రమాత్రోర్మహావాక్యార్థబోధాభానమపాస్తం- అసం
ప్రజ్ఞాతసమాధేః శ్రుతిస్మృతిసిద్ధత్వాచ్చేతి పారోక్ష్య సద్వయత్వా
భ్యాం నతత్త్వం పదార్థమాత్రానుభవాదేవ కృతకృత్యతా - వా
క్యార్థభేదాభావాత్ పౌనరుక్త్యం లక్ష్యస్య చార్థస్యైకత్వాద
ఖండార్థతా - పదజన్యస్మరణస్య నిర్వికల్పకే వాక్యార్థానుకూల
స్య నిర్వికల్పకత్వం అనుభవదేవావిరుద్ధం - సవికల్పకే వాక్యార్థ
బోధేచ సవికల్పకపదార్థోపస్థితిరంగం - ప్రకృతేచ నిర్వికల్పకో వాక్యా
ర్థబోధస్తస్యైవ ప్రమాత్వేన జ్ఞాననివృత్తిసాధకత్వాదలోనలక్ష్య
తావచ్ఛేదకవంతరేణ లక్షణానుపపత్తిః- ప్రకృతే వాక్యార్థానుకూల
పదార్థోపస్థితేరిహ శక్తి[illegible]సాధ్యత్వాత్- నను వేదాంత
వాక్యేభ్య ఏవ పదార్థోపస్థి[illegible] బోధ[illegible]స్వస్యైవ ప్రా
మాణ్యాత్తేన జ్ఞాన[illegible] కింవిచారేణేతి చేత్స
త్యం వేదాంతా[illegible] ప్రామాణ్య[illegible]కల్పకమాత్మ సాక్షా
త్కారం జనయంతి తథాపి తస్య ఖండబుద్ధీనాంవాది విప్రతిపత్తిజసంశ
యప్రతిబంధేనా జ్ఞాననాశకత్వసామర్థ్యాత్ - విచారేణతాసంశయ
నివృత్తౌ నిరపవాదమజ్ఞాననివృత్తిరితి సంశయ విధభూతవాదివిప్రతిపత్తి

నిరాకరణార్థఞ్చ విచారఆరభ్యతే। తత్ర త్వంపదార్థే ప్రథమం విప్రతి పత్తయః-ప్రదర్శ్యన్తే-తత్పదార్థస్య శాస్త్రతాత్పర్యవిషయతయా భ్యర్హితత్వేపి త్వంపదార్థస్య శాస్త్రఫలభోక్తృభాగితయా తోఽభ్య భ్యర్హితత్వాత్-తత్ర దేహాకారపరిణతాన్నచతుర్భూతాత్మా త్వం పదార్థఇతిచార్వాకాః చక్షురాదీన్ద్రియాణ్యేకమిత్యపరే మిళితానీత్యన్యే మనఇత్యేకే ప్రాణఇత్యన్యే క్షణికవిజ్ఞానమితి సుగతాః శూన్యమితి మాధ్యమికాః దేహాద్భిన్నః [illegible] కర్తా భోక్తా జడస్సవ్యాపీ తైశేషికాః [illegible] జడాజడో ఙ్ఞానవానితి భాట్టాః భోక్తైవ కేవలం బోధాత్మకస్సవ్యాపీ సాంఖ్యాః పాతంజలాశ్చ అవి ద్యయా కల్పితం [illegible] పరమానందబోధవ త్త్వేనావభాసమానః [illegible] ప్రత్యగాత్మా [illegible] వాదిని ప్రతిపత్తిభిః సందిగ్ధం [illegible] విశేషనిర్ణయం [illegible] భగవానాచార్యః॥

శ్లో॥ నభూమిర్నతోయం నతేజో నవాయుర్నఖంనేన్ద్రియం వానతేషాం సమూహః॥ అనైకాన్తికత్వాత్సుషుప్త్యేక సిద్ధస్తదేకోవశిష్టశ్శివః కేవలోహమ్॥ ౧

అహం అహం ప్రత్యయాలంబనం ఏకః ఏకో ద్వితీయరహితః అవశిష్టస్సర్వదైవ తదాత్మ్యాదిభిః శివః పరమానందబోధస్వరూపః తత్త్వమసి [illegible] త్వాత్ కేవలోద్వితీయః తేనాద్వితీయః సర్వప్రమాణాబాధ్యః పర మానందబోధరూపోహం ప్రత్యయాలంబనమిత్యర్థః ఏవ శ్రేయో నిశ్శ్రేయసరూపత్వముపలంబనాయేతి వాదిమతాధః [illegible] ప్రథమం దేహా త్మవాదం నిరాకరోతి నభూమిర్నతోయం [illegible] భూమిరితి త్రిహామితి సర్వత్ర నిషేధ సంబధ్యతే యాభూమిః [illegible] నభవామి యోహం సోహం భూమిర్నభవతీత్యర్థః [illegible] ప్రమాత్మ్యాద్యాః ప్రత్యక్షానుభవసిద్ధాః [illegible] శరీరాత్మవాదస్య [illegible] సంఘాతసైవ తత్త్వ [illegible] తత్త్వవిచారణాత్ [illegible]

త్వంచమతత్వాభ్యుపగమప్రసంగేనచ సంయోగాదిసంబంధానభ్యుపే
గమాత్ సంహంత్రభావాచ్చ సంఘాతోనోపపద్యత ఇత్యభిప్రేత్య ప్ర
త్యేకభూతనిరాకరణేన భౌతికదేహాత్మవాదోనిరాకృతః- యద్యపిభూ
తచతుష్టయతత్వవాదినోమతే ఆవరణాభావత్వే నాభిమతస్య స్థిరస్యా
సత ఆకాశస్య దేహానుపాదానత్వం తథాపి సిద్ధాంతేతస్యభావత్వం దే
హోపాదానత్వాద్యంగీకారాత్ తత్రాప్యాత్మత్వప్రసక్త్యా తన్నిరా
కృతంఅథవానవాయురిత్యంతమేవ దేహాత్మవాదస్య నిరాకరణంనఖమి
తిశూన్యవాదస్య ఖశబ్దస్య శూన్యవాచకత్వాత్- నేంద్రియమితిప్రత్యేక
మింద్రియాణాంనిరాసః న తేషాంసమూహఇతి మిళితానాం భూతా
నాందేహావయవాకారేణ పరిణతానామింద్రియాణాంచ మిళితానాం
నిరాసఃపూర్వం సంఘాతమనభ్యుపగమ్య ప్రత్యేకంభూతాః నిరాకృ
తాని అధునా సంఘాతమభ్యుపగమ్యాపి నిరాకృతానీతిభేదః భూతనిరాకర
ణేన భౌతికయోః ప్రాణమనసోర్నిరాసః మనోనిరాకరణేన మనోవృ
త్తేఃక్షణికవిజ్ఞానస్య దేహాతిరిక్తస్య కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివిశిష్టస్యచ
నిరాసఃసిద్ధాంతేత్విచ్ఛా సుఖాదీనామంతఃకరణాశ్రయత్వాభ్యుపగ
మాత్- కామసంకల్పాదీన్ప్రకృత్య మనఏవేతిశ్రుతేః తేన దేహమారభ్య
కేవలభోక్తృత్వ పర్యంతానాం తత్తద్వాద్యభ్యుపగతానా మనాత్మ
త్వంప్రతిజ్ఞాతంభవతి- తత్రహేతుమాహ అనైకాంతికత్వాదితి వ్యభి
చారిత్వాత్- వినాశిత్వాదితియావత్ - ఆత్మనో దేశకాలా పరిచ్ఛిన్న
త్వాత్తత్పరిచ్ఛిన్నానాం ఘటాదివదనాత్మత్వాత్ - ధ్వంసప్రాగభావ
యోశ్చగృహీతుమశక్యత్వాత్ అనాత్మనాంజడత్వాత్స్వభిన్నస్యచాత్మ
త్వాభావాత్ ఆత్మనఏకత్వేపిసుఖదుఃఖాద్యాశ్రయాంతఃకరణానాం భే
దాభ్యుపగమా ద్వ్యవస్థోపపత్తేః స్వేనైవ స్వాభావగ్రహణే విరో
ధాత్ గ్రాహ్యకాలే గ్రాహకాసత్వాత్ గ్రాహకసత్వే గ్రాహ్యాభా
వాత్- కృతహాన్యకృతాభ్యాగమప్రసంగాచ్చ నతస్యధ్వంసప్రాగభా
వౌ సద్రూపస్యాత్మనః సర్వత్రానుగమాచ్చ నాత్యంతాభావసంభవః

ద్వైతస్యమిథ్యాత్వేనాధిష్ఠానసత్తాదాత్మ్యాపన్నతయైవసిద్ధత్వాత్- శుక్తిరజతాదివదధ్యస్తస్య తత్తాదాత్మ్యాభావానుపపత్తిః తేనఆత్మనాభావప్రతియోగీ అభావ ప్రతియోగినశ్చ దేహేంద్రియాదయస్తేన తేనాత్మనఃకింతు స్వప్రకాశబోధరూప ఆత్మని అద్వైతేఽప్యనాద్యనిర్వచనీయావిద్యాకల్పితా అనిర్వచనీయా ఏవేతిసిద్ధాంతరహస్యం। నను బోధరూపఆత్మేతితవాభ్యుపగమాత్సుషుప్తౌ బోధాభావాత్ గాఢం మూఢోఽహమాసంనకించిదవేదిషమితి సుప్తోత్థితస్యపరామర్శాత్ కథమవ్యభిచారిత్వంతస్యేత్యాశంక్యాహ సుషుప్త్యేకసిద్ధఇతి అయమర్థఃఆత్మనస్సుషుప్తిసాక్షిత్వాన్నతత్రతదభావః అన్యథామూఢోఽహమాసమితి పరామర్శానుపపత్తేఃమాన్యమానమితి మేయానాంవ్యభిచారిత్వేపితద్భావాభావసాక్షిణః కాలత్రయేఽప్యవ్యభిచారాత్ నను ప్రమాత్రేయఃప్రమాతాస ఏవకర్తాభోక్తా ప్రదీపవత్స్వపరసాధారణ సర్వభాసకశ్చేతినఘటాదివత్సాక్షిసాపేక్షఇతిచేన్న వికారిత్వేనస్వవికారసాక్షిత్వానుపపత్తేః దృశ్యస్యద్రష్టృత్వానుపపత్తేః ప్రమాతుశ్చ పరిణామిత్వేనదృశ్యత్వాదేకస్యకూటస్థస్యైవ సర్వసాక్షిత్వాత్ ఏకఃకూటస్థోఽధర్మకః సాక్షీ సంప్రీయతే ప్రామాణికత్వాదితి చేత్ న- తమేవభాంతమనుభాతి సర్వంతస్యభాసా సర్వమిదంవిభాతి నదృష్టేర్ద్రష్టారంపశ్యేః నాన్యోఽతోఽస్తిద్రష్టేత్యాదివదతా వేదాంతప్రమాణగణేనతస్యైవ సర్వసాక్షిత్వాభిషిక్తత్వాత్ ననుమహాదేతదింద్రజాలం ప్రమాత్రాదీనాంకూటస్థాన్విహాయ కూటస్థమప్రమాత్రేయమేవప్రమాణరాజఃసర్వసాక్షిణంకరోతీతిబాఢం- ఇంద్రజాలమేతత్స్వప్నవదవిద్యావిలసితత్వాత్ తథాపిదృశ్యస్యఘటాదివజ్జడత్వేన కథంప్రమాత్రాదిసాక్షిత్వమితిచేత్ న దర్పణాదివత్స్వచ్ఛత్వేనచిత్ప్రతిబింబగ్రాహిత్వాచ్చిత్తాదాత్మ్యాధ్యాసాత్ నను నీరూపస్య నిరవయవస్య కథంప్రతిబింబ ఇతి చేత్ నాత్రానుపపత్తిః భ్రమహేతూనాం విచిత్రత్వాత్ జపాకుసుమరూపస్య నీరూపస్యాపిస్ఫటికాదౌ ప్రతిబింబదర్శ

జ్ఞానభేదప్రతీతేః వస్తుతస్తు జ్ఞానం ఇత్యేక స్వరూపావగమాత్ త
దుత్పత్తివినాశ ప్రతీత్యోశ్చ అవశ్యాక్లృప్తవిషయ సంబంధవిషయతయా
ప్యుపపత్తే రుపాధి పరామర్శ మంతరేణాప్యతఏవఘటాద్యుపాంత
రిభేద ప్రతీతి స్తత్ప్రతిబంధిగ్రహ సంభవాత్ ఆకాశకాల దిశామపి
నానాత్వాపత్తేశ్చ కర్తృత్వాదేర్వాస్తవత్వే నిర్మోక్షప్రసంగా
త్స్వప్రకాశానభ్యుపగమేచ జగదాంధ్య ప్రసంగాత్ పరమప్రేమా
స్పదత్వేనచ తస్యానందరూపత్వాన్నిర్ధర్మక నిత్యసుఖాత్మకఏవ ఆత్మే
త్యౌపనిషదః తస్మాత్పరిశేషాద్భ్రాంతిరియమితిస్థితే తత్కారణ మపి
యోగ్యంవాచితరాల్పనీయకల్ప్యమానంచతదద్వితీయాత్మన్యధ్యస్తమై
వధర్మిగ్రాహకమానేనసిద్ధ్యతీతి నజానామీతిసాక్షిప్రతీతి సిద్ధమనిర్వా
చ్యమజ్ఞానమేవాంత్ నచేదసుఖావరూపం జ్ఞానస్యనిత్యత్వేన తదభావా
నుపపత్తేరిత్యుక్తత్వాత్ ధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానాభ్యాంచ వ్యాఘాతాప
త్తేః స్వాపెభ్రమసంశయతత్సంసారపరంపరారూపంఅపరోక్షత్వాత్
అజ్ఞానాతీతానాగతభ్రమసంశయతత్సంసారాణాంపరోక్షత్వేవ
జ్ఞాతుమశక్యత్వాత్ ఆవరణాత్మకత్వాత్ భ్రమోపాదానత్వాచ్చ ఆ
త్మనోఽవికారత్వా దంతఃకరణాదేశ్చ తజ్జన్యత్వాత్ దేవాత్మశక్తిం
స్వగుణైర్నిగూఢామితిగుణవత్త్వశ్రుతేశ్చ మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యా
న్మాయినంతుమహేశ్వరంఇంద్రోమాయాభిః పురురూపఈయతేఅనృతే
నహిప్రత్యూఢాఃనీహారేణప్రావృతాఃభూయశ్చాంతేవిశ్వమాయానివృ
త్తి రిత్యాది శ్రుతేశ్చ మాయా అవిద్యా అనిర్వాచ్యమన్యః తత్తస్య
జ్ఞానపవర్తకంచాజ్ఞానమేవస్వాధ్యాసకారణం నత్వాత్మాశయా
దిదోషప్రసంగః అనాదిత్వేవతస్యాసాత్ అనాదిత్వేప్యుత్పత్త్యభావాత్
స్వప్రకాశానఏవ తదపి రూపత్వాత్తేః జ్ఞానాధ్యాసవిశిష్టే చైతన్యా
హంకారాధ్యాసస్తద్విశిష్టే కామసంకల్పాదీనా మహంకారధర్మా
ణాంఇంద్రియధర్మాణాంచ కాణత్వబధిరత్వక్లీబత్వాదీనా మధ్యాసః॥
ఇంద్రియాణాంతు పరోక్షత్వాత్ నాపరోధర్మధ్యాసః ఇతిసిద్ధాం

తతః తద్విశిష్టేచ స్థూలదేహేఽధ్యాసాద్ధర్మపురస్కారేణైవాహంమనుష్యఇ
త్యాద్యాకారోత్పత్తిః స్వరూపతః అహం దేహ ఇత్యధ్యాసః తథాప్రతీత్య
భావాత్ తద్విశిష్టేచస్థౌల్యాదీనాం సాకల్యవైకల్యాదిధర్మాధ్యాసః ఏ
వంచైతన్యస్యాహంకారాదిషు దేహపర్యంతేష్వధ్యాసః సంసర్గతః। అ
ధ్యాసవ్యవధానతారతమ్యాచ్చ ప్రేమతారతమ్యం తదుక్తం వార్తి
కామృతే విత్తాత్పుత్రః ప్రియః పుత్రాత్పిండః పిండాత్తథేంద్రియం। ఇంద్రియే
భ్యః ప్రియః ప్రాణః ప్రాణాదాత్మా పరః ప్రియ ఇతి-పిండః స్థూలశరీరం
ప్రాణోంతఃకరణం దేహాపేక్షయా చేంద్రియాణాం ప్రియత్వం శత్రువృ
ష్ట్యాదిధారాపాతే చక్షురాదీనాం మీలనదర్శనాదనుభవసిద్ధం తేనా
న్యోన్యాధ్యాసః చిదచిద్గ్రంథిరూపోఽధ్యాసః ఏకతరస్యాధ్యాసాంగీ
కారేఽన్యతరస్యాభాసప్రసంగాదన్యస్తస్యైవభ్రమే భానని యమాత్ ఇమ
రంరజతమితి సమూహాలంబనభ్రమవదవశ్యమితరేతరాధ్యాసః స
ర్వబాధావధీభూతచైతన్యపరిశేషేణచనశూన్యవాదాపత్తిః సత్యానృత
సంభేదావభాసత్వాదధ్యాసస్యతస్మాత్పూర్వపూర్వాధ్యాసమూల
ఏవాయముత్తరోత్తరాహంకారాద్యధ్యాసః బీజాంకురవదనాదిః అవి
ద్యాధ్యాసస్త్వేక ఏవానాదిః నన్వధ్యాసస్యానాదిత్వే స్మృతిరూపః ప
రత్రపూర్వదృష్టావభాసః ఇతివదతా భాష్యకారేణ స్మృతిరూపత్వేన
సంసారజన్యత్వముక్తం విరుధ్యేతేతి చేత్ తేన కార్యాధ్యాసాభిప్రాయ
త్వాత్తస్య పరత్ర పరావభాస ఇత్యేతావన్మాత్రస్యైవోభయానుగత
స్వలక్షణత్వాత్ యద్వా సత్యానృతే మిథునీకృత్యేతి భాష్యవచనా
త్సత్యమిథ్యావస్తుసంభేదావభాసోఽధ్యాస ఇత్యేవ సిద్ధాంతే లక్షణం తేన
కారణాధ్యాసేఽపిలక్షణాన్వ్యాప్తిః కార్యాధ్యాసస్యచ ప్రవాహరూపేణ
బీజాంకురవదనాదిత్వాభిధానాన్న కోఽపిదోషః ఏవమధ్యాససిద్ధావేకస్యా
త్మనో జీవేశ్వరాదివ్యవస్థామానమేయాదిప్రతినియమవ్యవస్థాచోపపద్యతే
తథాహి అజ్ఞానోపహిత ఆత్మాఽజ్ఞానతాదాత్మ్యాపన్నః స్వచిదాభా
సావివేకాదంతర్యామీ సాక్షీ జగత్కారణమితి చ కథ్యతే బుద్ధ్యుపహిత

శ్చతత్తాదాత్మ్యాపన్నః స్వచిదాభాసాదివేకో జీవః కర్తా భోక్తా ప్రమా
తేతి చ కథ్యతే ఇతి వార్తికకారపాదాః ప్రతిదేహం చ బుద్ధీనాం భిన్న
త్వాత్తచ్చిదాభాసభేదేన తదవివిక్తం చైతన్యమపి ప్రతీయతే అజ్ఞానస్య
తు సర్వత్రాభిన్నత్వాత్తద్గతచిదాభాసభేదాభావాత్తదవివిక్తసాక్షిచై
తన్యస్య వకదాచిదపి భేదభానమితి అస్మింశ్చ పక్షే తత్త్వమాదిపదే జహల్ల
క్షణైవ సాభాసభాస్యాపార్వ్యాబ్యార్థస్యహానాత్ ఆభాసస్య
చిజ్జడాజడవిలక్షణత్వేనానిర్వచనీయత్వాత్ తదుక్తం సంక్షేపశారీర
కే సాభాసాజ్ఞానవాచీ యది భవతి పునః బ్రహ్మశబ్దస్తథాహంశబ్దోహంకా
రవాచీ భవతి తు జహతీలక్షణా తత్ర పక్షే ఇతి నచాభాసస్యైవ బద్ధత్వా
త్కేవలచైతన్యస్య ముక్తత్వాద్బంధమోక్షయోర్వైయధికరణ్యం స్వ
నాశార్థం ప్రవృత్త్యనుపపత్తిశ్చేతి వాచ్యం కేవలచైతన్యస్యైవాభాస
ద్వారా బద్ధత్వాభ్యుపగమాత్ తదుక్తం వార్తికకారపాదైః అయమే
వ హి నోనర్థో యత్సంసార్యాత్మదర్శనమితి తేన శుద్ధచైతన్యస్యాభాస
ఏవ బంధః తన్నివృత్తిశ్చ మోక్ష ఇతి న కించిదసమంజసం అథవా ఆ
భాసావివిక్తం చైతన్యమపి తత్త్వమాది పదవాచ్యం తేన వాచ్యైకదేశ
స్యాత్యాజ్యాదస్మిన్నపి పక్షే జహదజహల్లక్షణైవేతి న కోపి దోషః అయ
మేవ పక్ష ఆభాసవాద ఇతి గీయతే అజ్ఞానోపహితం బింబచైతన్యమీశ్వరః
అంతఃకరణతత్సంస్కారావచ్ఛిన్నాజ్ఞానప్రతిబింబితం చైతన్యం జీవ ఇతి వి
వరణకారాః అజ్ఞానప్రతిబింబితం చైతన్యం ఈశ్వరః బుద్ధిప్రతిబింబితం
చైతన్యం జీవః అజ్ఞానోపహితం తు బింబచైతన్యం శుద్ధమితి సంక్షేపశా
రీరకకారాః అనయోశ్చ పక్షయోః బుద్ధిభేదాత్ జీవనానాత్వం ప్రతిబింబ
స్య చ పారమార్థికత్వాజ్జహదజహల్లక్షణైవ తత్త్వమాదిపదేషు ఇమ
మేవ ప్రతిబింబవాదమాచక్షతే అజ్ఞానవిషయీకృతచైతన్యమీశ్వరం అజ్ఞా
నాశ్రయీభూతం చ జీవ ఇతి వాచస్పతిమిశ్రాః అస్మింశ్చ పక్షే అజ్ఞాన
నానాత్వాజ్జీవనానాత్వం ప్రతిజీవం చ ప్రపంచభేదః జీవస్యైవ స్వాజ్ఞా
నోపహితతయా జగదుపాదానత్వాత్ ప్రత్యభిజ్ఞా చాతిసాదృశ్యాత్

ఈశ్వరస్యచ సప్రపంచజీవా ఽవిద్యాధిష్ఠానత్వేన కారణత్వోపచారా దితి అయమేవ చావచ్ఛేదవాదః అజ్ఞానోపహితం బింబచైతన్యమీశ్వరః అజ్ఞానప్రతిబింబితంచైతన్యం జీవఇతివా అజ్ఞానానుపహితం శుద్ధం చైతన్యంఈశ్వరః అజ్ఞానోపహితంజీవఇతివాముఖ్యోవేదాంత సిద్ధాంత ఏకజీవవాదాఖ్యః ఇమమేవదృష్టిసృష్టివాదమాచక్షతే అస్మింశ్చ పక్షేజీవఏవస్వాజ్ఞానవశా జ్జగదుపాదానంనిమిత్తంచదృశ్యంచసర్వం ప్రాతీతికందేహభేదాచ్చజీవభేదభ్రాంతిఃఏకస్యైవచస్వకల్పిత గురుశాస్త్రాద్యుపబృంహితశ్రవణమననాది దార్ఢ్యాదాత్మ సాక్షాత్కారేసతి మోక్షః శుకాదీనాంచ మోక్షశ్రవణాదర్థవాదః మహావాక్యేచ తత్పదమనంత సత్యాదిపదవదజ్ఞానానుపహితచైతన్యస్య లక్షణయోపస్థాపక మిత్యాద్యా అవాంతరభేదాః స్వయమూహనీయాః నను వస్తునివికల్పాఽసంభవాత్ కథంపరస్పరవిరుద్ధమతప్రామాణ్యంతస్మాత్కిమవహేయం కిముపాదేయమితి చేన్న-కఏవ మాహవస్తుని వికల్పానసంభవతీతిస్థాణుర్వా పురుషోవా రాక్షసోవేత్యాది వికల్పస్యవస్తున్యపిదర్శనాత్ అతాత్త్విక కల్పనాపురుషబుద్ధిమాత్రప్రభవాఇయంతుశాస్త్రీయాజీవేశ్వరవిభాగాదివ్యవస్థైతి చేత్ నూనమతిమేధావీభవాన్ అద్వితీయాత్మైకత్వంహిప్రధానంఫలవత్త్వాత్ అజ్ఞాతత్వాచ్చప్రమేయంశాస్త్రస్యజీవేశ్వరవిభాగాదికల్పనాస్తుపురుషబుద్ధిప్రభవాఅపిశాస్త్రేణానూద్యంతే తత్త్వజ్ఞానోపయోగిత్వాత్ఫలవత్సన్నిధావఫలంతదంగమితిన్యాయాత్ భ్రమసిద్ధస్యాపిశ్రుత్యాఽనువాదసంభవాత్ ఏతేనసద్వైతేఽజ్ఞానేనాద్వైతజ్ఞానస్యబాధోనిరస్తః ఘటాదిజ్ఞానస్యాపిఅద్వైతసన్మాత్రతాంశే జ్ఞానే ప్రామాణ్యాచ్చ జ్ఞానాజ్ఞానయోస్సమానాశ్రయవిషయత్వనియమాత్ జడేచప్రమాణప్రయోజనాభావేనాజ్ఞానాస్యాపగమాత్ తదవచ్ఛిన్నచైతన్యాజ్ఞానాదేవతత్రాఽజ్ఞానవ్యవహారోపపత్తేః సర్వప్రమాణానాంచాజ్ఞాతజ్ఞాపకత్వేనైవప్రామాణ్యాత్ ఏవం వేదాంతేషుసర్వత్రైవంవిధవిరోధా అనుమేవపరిహరణీయః తత్రాపి [illegible] దోషాః [illegible]

త్వంసోఽప్యుత్పత్తిః ప్రత్యగాత్మని॥ సాసైవ ప్రక్రియా జ్ఞేయా సాక్షి సాభానవస్థితేతి శ్రుతితాత్పర్యవిషయీభూతార్థ విరుద్ధత్వంచ హేయమేవేతి శతశ ఉద్ఘోషితమస్మాభిస్తస్మాత్కించిదేతత్ తదేవం జీవస్యోపాధినాఽభిభూతత్వాత్సంసారోపలబ్ధిః పరమేశ్వరస్యతూపాధి వశిత్వాత్ సర్వజ్ఞత్వాదికమితి సమ్యగుపపద్యతే వ్యవస్థానుభవత్వావిద్యాయాః జీవేశ్వరవిభాగవ్యవస్థా- మానమేయాది ప్రతికర్మ వ్యవస్థా కథమితిచేత్ ఉచ్యతే దృశ్యత్వాజ్జడత్వాద్వినాశిత్వాచ్చ పరిచ్ఛిన్నాప్యవిద్యాఽనిర్వచనీయత్వేన విచారాసహా ఆవరణవిక్షేపశక్తిద్వయవతీ సర్వగతంచిదాత్మానమావృణోతి అంగుళిరివ నయనసన్నిహితసూర్యమండలం తత్ర చక్షుష ఏవావరణేఽంగుళేరప్యభానప్రసంగా దధిష్ఠానావరణమంతరేణచ విక్షేపానుపపత్తేః తతః సాపూర్వాపూర్వ సంస్కార జీవకర్మప్రయుక్తా సతీ నిఖిలజగదాకారేణ పరిణమతే సాచస్వగతచిదాభాసద్వారా చిత్తాదాత్మ్యాపన్నేతి తత్కార్యమపి సర్వమాభాసద్వారా చిదనుస్యూతమేవ తథాచ తైజసస్య దీపవత్స్వసంబంధసర్వభాసకత్వాజ్జగదుపాదానచైతన్యం ప్రమాణాపేక్షామంతరేణైవ సర్వదాసర్వంభాసయత్సర్వజ్ఞంభవతి తేన నత్రమానమేయాదివ్యవస్థాకింతు జీవేతస్యబుద్ధ్యవచ్ఛిన్నత్వేనపరిచ్ఛిన్నత్వాత్॥ తేనచిదభివ్యక్తి యోగ్యేన యేనాంతఃకరణేనయదాయస్సంబంధంభవతి తదా తదావచ్ఛిన్నో జీవోఽనుభవతీతినసాంకర్యప్రసంగః ఏవమత్ర ప్రక్రియా శరీరమధ్యస్థితః సర్వశరీరవ్యాపకః సత్వప్రాధాన్యేన సూక్ష్మపంచభూతారబ్ధోఽంతఃకరణాఖ్యోవిద్యావివర్తోదర్పణాదివదతిస్వచ్ఛ నేత్రాదిద్వారానిర్గత్య దేహఘటయోర్మధ్యే ఘటాదీన్వ్యాప్య ఘటాదాకారో భవతిద్రుతతామ్రాదివత్ తస్యచ సౌరాలోకాదివత్ ఝటిత్యేవ సంకోచవికాసావుపపద్యేతే సచసావయవత్వాత్ పరిణమమానో దేహాభ్యంతరే ఘటాదౌచ సమ్యక్ వ్యాప్య దేహఘటయోర్మధ్యేఽపి చక్షుర్వదవిచ్ఛిన్నో వ్యవతిష్ఠతే తత్ర దేహాంతఃపరిణామభాగోఽహంకారాఖ్యః కర్తేత్యుచ్యతే దేహవిషయమధ్య

వతిః దండాయమాన స్తద్భాగోవృత్తిజ్ఞానాఖ్యా క్రియేత్యుచ్యతే విషయవ్యాపక స్తద్భాగోవిషయ వ్యక్తి జ్ఞానకర్మత్వసంపాదక మభివ్యక్తియోగ్యత్వమిత్యుచ్యతే తస్యచ త్రిభాగస్యాంతఃకరణస్యాతిస్వచ్ఛత్వాచ్చైతన్యం తత్రాభివ్యజ్యతే తస్యాభివ్యక్తస్య చైకస్యాప్యేకత్వేప్యభివ్యంజకాంతః కరణభాగభేదా త్తథావ్యపదేశోభవతి కర్తృభాగావచ్ఛిన్న చిదంశః ప్రమాతా క్రియాభాగావ చ్ఛిన్న శ్చిదంశః ప్రమాణం విషయగతాభివ్యక్తియోగ్యత్వభాగావచ్ఛిన్న చిదంశః ప్రమితిరితిప్రమేయంతు విషయగతంబ్రహ్మచైతన్యమేవాఽజ్ఞాతంతదేవజ్ఞాతం సత్ఫలమిత్యుచ్యతే యస్మిన్పక్షేఅంతఃకరణావచ్ఛిన్నోజీవః యస్మింశ్చపక్షేసర్వగతోఽసంగో విద్యాప్రతిబింబో జీవ స్తత్రోభయత్రాపి ప్రమాతృ చైతన్యోప రాగార్థా విషయగతచైతన్యావరణభంగార్థా శ్చాంతఃకరణవృత్తిః యస్మింశ్చపక్షే అవిద్యావచ్ఛిన్నస్సర్వగతో జీవఆవృత స్తస్మిన్పక్షే జీవస్యైవజగదుపాదానత్వేన సర్వసంబంధత్వాదావరణభంగార్థా వృత్తిరితి వివేకః నను చిదుపరాగార్థా వృత్తిరితిపక్షే స్వతోంతఃకరణ సంబంధానాంఘటాదీనాం బ్రహ్మణశ్చ వృత్తిం వినైవ సదా భాసం స్యాత్ నస్యాత్ చైతన్యస్య తత్తదాకారత్వాభావాత్ తదభావస్య స్వచ్ఛేపి బ్రహ్మచైతన్యావరణాత్ అనావృతేపి శుక్తిరజతాదావపి స్వచ్ఛత్వప్రసంగాత్ ధర్మాధర్మాదేరస్వచ్ఛత్వాదావృతత్వాదస్వచ్ఛే స్యాప్యతిప్రసంగాన్న వృత్త్యా తదాకారతా అనావృతత్వ స్వచ్ఛత్వేతు శుక్తిరజతాదవిద్యావృత్త్యా తదాకారతా అనావృతస్వచ్ఛే సుఖదుఃఖాదౌ వృత్తిరితినాంతఃకరణసంబంధమాత్రేణ భాసప్రసంగః నను బ్రహ్మణోపి ధర్మావరణం నిర్వర్త్యస్వప్రకాశస్య సర్వజ్ఞత్వాత్సర్వం స్వసంబంధసద భాసకస్యాస్య సర్వజ్ఞస్యాపి అంతఃకరణావచ్ఛిన్నజీవాజ్ఞానవిషయస్యావృతమితి వ్యపదేశాత్ [illegible] బ్రహ్మ జగదుపాదానమితి పక్షేచిదుపరాగార్థా ఆవరణభంగార్థా చ వృత్తిర్జీవోపాదానత్వపక్షే త్వావరణభంగా [illegible] నే [illegible] విజ్ఞానే [illegible] సుఖదుఃఖాదౌ ము

త్తిప్రసంగఃఅజ్ఞానస్యైకత్వాత్ నానాజ్ఞానపక్షేప్యేకస్య జీవస్యైవా జ్ఞానోపాధిత్వాత్ నచ తైజసేనమనోవృత్త్యా ఆవరణస్యాభిభవాంగీ కారాత్ తథాచప్రమాణజన్యాంతఃకరణ వృత్త్యభావసహకృత మజ్ఞా నంసతిభాత్యపి వస్తునినాస్తినభాతీతి ప్రతీతిజనన సమర్థమావరణమి త్యుచ్యతే వృత్త్యాజాతాయాంత్వవచ్ఛేదకాభావాత్. విద్యమానమపి అవి ద్యమానసమమేవేతి నస్వకార్యసమర్థమజ్ఞానం తేనాభిభూతమిత్యుచ్య తే నన్వేవంసతిబ్రహ్మజ్ఞానే నాప్యవిద్యాయా అనివృత్తేరనిర్మోక్షప్ర సంగః నతత్త్వమస్యాదివాక్యార్థజ్ఞానా దవిద్యానివృత్త్యభ్యుపగమాత్ స్వవిషయప్రమాత్వేనైవావిద్యా నివర్తకత్వాత్ మహావాక్యార్థజ్ఞా నస్యైవాబాధిత విషయతయాప్రమాత్వాత్ ప్రత్యక్షాదీనాంతుబాధిత విషయతయా భ్రమత్వేపి వ్యవహారసామర్థ్యేన ప్రామాణ్యాభిమా నాత్ జ్ఞానాదజ్ఞాననివృత్తే రన్యత్రాదర్శనంచా కించిత్కరంస్వానుభవ సిద్ధత్వాత్ అన్యథానుపపత్తేశ్చ సర్వతోబలవత్త్వాత్ తదుక్తంఅన్య థానుపపత్తిశ్చేదస్తి వస్తుప్రసాధికా పినష్ట్యదృష్టిం వైమత్యంసైవ స ర్వబలాధికేతి - అథవామూలాజ్ఞానస్యైవావస్థాజ్ఞానానిఘటాదివిష యావరణాని జ్ఞానప్రాగభావస్థానీయత్వేన యావంతిజ్ఞానానితావంత్య జ్ఞానానీత్యభ్యుపగమాత్ ఏకేనజ్ఞానేనైకాజ్ఞానస్యైవనాశాత్ ఘటాది జ్ఞానేనావరణాశేషసద్భావాత్తదనుపపత్తిః నన్వనుమానాదిభిరావరణం నివర్త్యతే నవా ఆద్యేసాక్షాత్కారాదిభ్రమస్యాపి. శంఖపీతత్వాదేశ్చేత త్వాద్యనుమానాదినా నివృత్తిప్రసంగః అధిష్ఠానాజ్ఞానోపాదానక త్వేనభ్రమస్యతన్నివృత్త్యైవనివృత్తేః ద్వితీయేహజీరనుమానాదినా నివృత్తిప్ర సంగఃయుక్తికజ్ఞానేనచ బ్రహ్మజ్ఞానాద్యవృత్తేః సాక్షాత్కారార్థం శ్రవణమననాద్యపేక్షానస్యాత్ ద్వైతమేవవాక్యవ్యవహారోనస్యాత్సప్రతి బంధకస్యవిద్యమానత్వాత్ ఉచ్యతే- ద్వివిధమావరణమేకమసత్త్వాపాద కమంతఃకరణావచ్ఛిన్నసాక్షినిష్ఠం అన్యదభానాపాదకం విషయావ చ్ఛిన్నబ్రహ్మచైతన్యనిష్ఠం ఘటపరోక్షజ్ఞానేనాస్తీత్యభయవచ్ఛేదాను

భవాత్ తత్రాద్యం పరోక్షాపరోక్షసాధారణప్రమాణత్వేనాభివర్త
తే అనుమితేపి వహ్న్యాదౌ నాస్తీతి ప్రతీత్యనుదయాత్ ద్వితీయం సాక్షా
త్కారేణైవ నివర్తతే యదాశ్రయం యదాకారం జ్ఞానం తదాశ్రయం
తదాకారమజ్ఞానం నాశయతీతి నియమాత్ పరోక్షజ్ఞానస్య చేంద్రియ
సంనికర్షాభావేన జ్ఞానస్యాంతఃకరణమాత్రాశ్రయత్వాత్ అపరోక్షజ్ఞా
నస్యైవ విషయవ్యాపారజన్యత్వేన విషయాంతఃకరణోభయజన్యత్వేన
తదుభయనిష్ఠత్వాత్ తదుక్తం-పరోక్షజ్ఞానతో నశ్యేదసత్త్వావృతిహే
తుతా । అపరోక్షధియా నశ్యేదభానావృతిహేతుతేతి తేనానుమా
నాదావసత్త్వావరణనాశాత్ తద్వ్యవహారః అభానావరణానివృత్త్యా చ న
సాక్షాత్కారిభ్రమనివృత్తిరితి తస్మాన్నిర్ధర్మకస్యాప్యాత్మనోఽవి
ద్యయాంతఃకరణతాదాత్మ్యాధ్యాసాత్ తద్ధర్మకర్తృత్వభోక్తృత్వా
ద్యధ్యాస ఉపపద్యతే న చ స్వప్నే తే నిర్వచనీయఖ్యాత్యభ్యుపగమాత్ మె
కర్తృత్వాదయోంతఃకరణధర్మా ఆత్మన్యధ్యస్యంతే తే నిర్వచనీయాస్త
త్రోత్పద్యంత ఇతి వాచ్యం తథా చ వ్యావహారికప్రాతీతికభేదేన కర్తృత్వ
భోక్తృత్వాదీనాం ద్వైధావభాసః స్యాత్ న స్యాత్ తాదాత్మ్యాభిమానే
నావివేకాత్ సకలధర్మవిశిష్టస్యైవాంతఃకరణస్యాత్మన్యధ్యస్తత్వేన
ద్వయాభావాత్ తస్మాదేకస్యాప్యాత్మన ఉపాధిభేదేన ప్రమాత్రాదిభే
దవ్యవస్థోపపత్తేర్న సాంగతమతాపత్తిర్నవా విరోధః అన్యా అపి వ్యవస్థాః
స్పష్టతరముపపాదయిష్యంతే తస్మాత్ జ్ఞానరూపస్యాత్మనః సుషుప్తావవ్య
భిచారిత్వాద్ దేహేంద్రియాదీనాం చ వ్యభిచారిత్వాత్ దృశ్యత్వాచ్చ తత్ర త
త్రాత్మబుద్ధిస్తేషాం తేషాం వాదినాం భ్రాంతిరిత్యహంపదమనంప్రామా
ణికమితి సిద్ధం స్యాదేతత్ ఆత్మనోఽసంగత్వే ప్రమాత్రాదివ్యవహారస్యా
ధ్యాసమూలత్వే బ్రాహ్మణో యజేతేత్యేవమాదీనాం శాస్త్రాణామప్రా
మాణ్యప్రసంగః అకర్తురభోక్తుశ్చాత్మనః ప్రవృత్త్యనుపపత్తేః వేదాప్రా
మాణ్యే కుతో బ్రహ్మసిద్ధిరితి తస్య తన్మాత్రగమ్యత్వాత్ శాస్త్రయోనిత్వా
దితి న్యాయాత్ తథా చ వేదప్రామాణ్యార్థం ప్రమాత్రాది వ్యవహారస్య స

త్యత్వమాభ్యాపేతమిత్యాశంక్య కిం తజ్జ్ఞానాత్పూర్వమప్రామాణ్య
మాపాద్యతే ఊర్ధ్వం వా తత్రాద్యే సర్వేషాం ప్రమాణానామవిద్యా
వద్విషయత్వేన తద్దశాయాం బాధాభావాన్న ప్రత్యూహం ప్రామాణ్యం.
ద్వితీయేత్విష్టాపత్తిరేవేత్యాహ॥౧॥

శ్లో॥ నవర్ణా నవర్ణాశ్రమాచారధర్మా నమేధారణా
ధ్యానయోగాదయోపి। అనాత్మాశ్రయాహంమమా
ధ్యాసహానాత్తదేకోవశిష్టః శివః కేవలోహమ్॥ ౨ ॥

వర్ణాః బ్రాహ్మణాదయః ఆశ్రమాః బ్రహ్మచర్యాదయః ఆచారాః స్నానశౌచాదయః ధర్మాః బ్రహ్మచర్యగురుసేవాదయః అత్రద్వంద్వాన్వయగర్భషష్ఠీతత్పురుషేణ వర్ణానామాచారాః ధర్మాశ్చ ఆశ్రమాణాం అప్యాచారధర్మాశ్చ ధారణాల్లభ్యంతే ధారణా బాహ్యవిషయత్యాగే మనస్స్థైర్యం ధ్యానం పరమాత్మచింతనం- యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః- ఆదిశబ్దేన శ్రవణమననాదయో గృహ్యంతే - సర్వేషాం జ్ఞానోత్తరకాలే అసత్త్వే హేతుమాహ- అనాత్మాశ్రయాహంమమాధ్యాసహానాత్ - అనాత్మా ఆత్మవిరోధినీ అవిద్యా-తమవాశ్రయోహంకారమమకారాద్యధ్యాసస్తస్యమూలస్యాపి తజ్జ్ఞానేన సహనాత్ తత్ప్రయుక్తవర్ణాశ్రమాదివ్యవహారో నాస్తీత్యర్థః వర్ణాశ్రమాది వ్యవహారస్య మిథ్యాజ్ఞానమూలకత్వేన మిథ్యాత్వం ద్రఢయితుం తద్వ్యతిరేకే సుషుప్త్యావ్యతిరేకమాహ॥౨॥

శ్లో॥ నమాతాపితావా నదేవానలోకా నవేదానయజ్ఞానతీ
ర్థంబ్రువంతి। సుషుప్తౌ నిరస్తాతిశూన్యాత్మకత్వాత్త
దేకోవశిష్టశ్శివః కేవలోహం॥ ౩

మాతాజనకస్త్రీ పితాజనకః పుమాన్ దేవాఇంద్రాదయః ఆరాధ్యాః లోకాస్తదారాధనఫలానిస్వర్గాదీని వేదాః అలౌకికహితాహితసాధనతాప్రతిపాదకాని బ్రహ్మప్రతిపాదకానిచ ప్రమాణవాక్యాని- యజ్ఞాస్స్వర్గాదిసాధనీభూతాః జ్యోతిష్టోమాదయః తీర్థం యజ్ఞసాధనీభూతః

టః కురుక్షేత్రాదిదేశః ఏవం పాపకర్మసాధనాన్యన్యాన్యుపలక్షణీయానిస
ర్వేషాం దేహాభిమానమూలకత్వాత్తదభావే స్వతః సంబంధాభావాదవి
ద్యమానతేత్యర్థః తథాచసుషుప్తిం ప్రకృత్యశ్రుతిః అత్రపితాఽపితాభవ
తిమాతాఽమాతా దేవా అదేవా వేదా అవేదా యజ్ఞా అయజ్ఞా అత్రస్తే
నోఽస్తేనో భవతి భ్రూణహాఽభ్రూణహా చండాలోఽచండాలః పౌల్క
సోఽపౌల్కసః శ్రమణోఽశ్రమణస్తాపసోఽతాపసోనన్వాగతం పుణ్యే
నానన్వాగతం పాపేనతీర్ణో హి తదా సర్వాన్ శోకాన్ హృదయస్య భ
వతీత్యాద్యా అభిమానాభావే సర్వానర్థనివృత్తిమనువదతి నను సర్వ
వ్యవహారాభావే శూన్యతైవస్యాత్ నేత్యాహ - నిరస్తాతిశూన్యాత్మ
కత్వాదితి నిరస్తం అతిశూన్యాత్మకత్వం యస్మాత్తథాభావప్రధానోని
జేశః తస్యసుషుప్తిసాధకత్వాత్సుప్తోత్థానానుపపత్తేశ్చ అవినాశీ
వా అరే యమాత్మానుచ్ఛిత్తిధర్మా మాత్రాసంసర్గస్త్వస్య భవతి య
ద్వైతన్నపశ్యతి పశ్యన్వైతన్నపశ్యతీత్యాదిశ్రుతిభ్యశ్చ తస్మాదేతస్యన
సుషుప్తౌ శూన్యతేత్యర్థః నిరాకృతిమన్యేతత్స్వరూపస్థూనాహి [illegible] ఘనన్యా
యేననిరాక్రియతే యద్వా [illegible] అద్వితీయమతిశూ
న్యం యద్భ్రష్టాద్వాత్మకత్వాత్ [illegible] శ్రుతిస్వపి
తినామసతాసోమ్య [illegible] స్త్రియా
సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కించన వేద నాంతరమిత్యేవ [illegible]
తసర్వజ్ఞ సర్వేశక్తిపూర్ణా [illegible] కత్వావ
సంసారీ జీవ ఇతి సిద్ధాంత [illegible] వా [illegible] త్రైరాక
రణపూర్వకం స్వం [illegible] సత్త్వనిరా
రణీయస్తు తన్నిరాకార్యా [illegible] నను బ్రహ్మ
ణా సహ జీవస్యైక్యముపపద్యతే [illegible] జగతాం కారణం
బ్రహ్మ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదివాక్యైః ప్రతిపాదితం జగత్కార
ణంచ ప్రధానమితి సాంఖ్యాః [illegible] సచ చేతనోఽపి జీ
వాద్భిన్నస్సదుపాస్య ఏవేతి పాశుపతాః భగవాన్వాసుదేవ ఈశ్వరోఽజ

జగత్కారణం తస్మాదుత్పద్యతే సంకర్షణాఖ్యో జీవస్తస్మాన్మనః ప్రద్యుమ్నస్తతోఽహంకారోఽనిరుద్ధస్తేన కార్యత్వాజ్జీవస్య తేన సహ న బ్రహ్మణో వాసుదేవస్యైక్యం తాభేద ఇతి పాంచరాత్రికాః-పరిణామీ నిత్యఃసర్వజ్ఞో భిన్నాభిన్న ఇతి జైనాః - త్రిదండినశ్చ నాస్తి సర్వజ్ఞత్వాద్యుపేతం బ్రహ్మ ఆమ్నాయస్య క్రియాపరత్వేన తత్ర తాత్పర్యాభావాత్ కింతు వాగ్ధేన్వాదివత్సర్వజ్ఞత్వాదిదృష్ట్యా జగత్కారణం పరమాణ్వాదిజీవో వా ఉపాస్య ఇతి మీమాంసకాః అస్తి నిత్యజ్ఞానాదిమాంత్సర్వజ్ఞః పృథివ్యాదికార్యలింగానుమితః స చ జీవాద్భిన్న ఏవేతి తార్కికాః క్షణికసర్వజ్ఞ ఇతి సౌగతాః క్లేశకర్మవిపాకాశైరపరామృష్టో నిత్యజ్ఞానరూపః ప్రధానాంశసత్వగుణప్రతిఫలితయా సర్వజ్ఞః సంసారిపురుషవిలక్షణ ఏవేతి పాతంజలాః అద్వితీయపరమానంద ఏవ బ్రహ్మ తచ్చ జీవస్య వాస్తవం స్వరూపం మాయయా చ సర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టం జగత ఉపాదానం నిమిత్తం చేత్యౌపనిషదాః-ఏవం వాదివిప్రతిపత్తిభిః సందిగ్ధతత్వపదార్థే ఔపనిషదపక్షస్య పరిశేషేణ తన్నిర్ణయాయాహ భగవాన్॥ ౩॥

శ్లో॥ న సాంఖ్యం న శైవం న తత్పాంచరాత్రం న జైనం న మీ
మాంసకాదేర్మతం వా । విశిష్టానుభూత్యా విశుద్ధాత్మ
కత్వాత్తదేకోఽవశిష్టశ్శివః కేవలోఽహం॥ ౪॥

ఆదిశబ్దేనానుక్తానాం సంగ్రహః న తావదచేతనం జగదుపాదానం - తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి ఈక్షణపూర్వక సృష్టిశ్రవణాత్ అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి చ జీవాత్మవ్యపదేశాత్ యస్మిన్ విజ్ఞాతే సర్వం విజ్ఞాతం భవతీతి ఏకవిజ్ఞానే సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానాత్ ప్రధానజ్ఞానే చ తదప్రకృతికానాం పురుషాణాం జ్ఞాతుమశక్యత్వాత్-ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం ఆత్మా తత్త్వమసీతి చ తదభేదస్య నవకృత్వ ఉపదేశాత్ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి చ శ్రుత్యంతరాదచేతనస్య జగత్కారణత్వే విచిత్రరచనానుపపత్తేః ప్రధానమహదాదేరప్రమాణికత్వాచ్చ న

సాంఖ్యంమతంసాధుఏవంపాశుపతమతంపాంచరాత్రికంజైనంచ మతం శ్రుతియుక్తిబాధితత్వాదయుక్తంచవిధిశేషత్వాచ్ఛ్రుతిర్నబ్రహ్మప్రతిపాదయంతీతిమీమాంసకమతంయుక్తం అసిద్ధత్వాద్విధిశేషత్వస్య నచార్థవాదాధికరణన్యాయాద్విధిశేషత్వం వైషమ్యాత్ స్వతఃప్రయోజనవదర్థప్రతిపాదకానాంవాయుర్వై క్షేపిష్ఠం దేవతేత్యేవమాదీనాంస్వాధ్యాయవిధిగ్రహణాన్యథానుపపత్యా ప్రయోజనవదర్థపరత్వే కల్పనీయాశబ్దభావనేతి కర్తవ్యతాసాకాంక్షస్యవిధేః సంప్రధానభూతదేవతాదిస్తుతిద్వారేణ తదంశపూరకత్వాన్నష్టాశ్వదగ్ధరథన్యాయేనతదుభయైకవాక్యతేత్యర్థవాదాధికరణే నిర్ణీతం వేదాంతవాక్యజన్యజ్ఞానాచ్చ సాక్షాదేవపరమానంద ప్రాప్తిర్నైష దుఃఖనివృత్తిశ్చ పురుషార్థోలభ్యతఇతినిరాకాంక్షత్వాన్నాన్యశేషత్వసంభావనా ప్రత్యుతవిధయఏవ అంతఃకరణశుద్ధిద్వారాతచ్ఛేషతాంభజంతఇతి తస్మాత్ప్రయోజనవదబాధితాజ్ఞాతజ్ఞాపకత్వేనవేదాంతానాంస్వతఏవప్రామాణ్యాదస్త్యేవబ్రహ్మేతినమీమాంసకమతసిద్ధిః తార్కికానాంచమతంతత్వమస్యహంబ్రహ్మాస్మి అయమాత్మాబ్రహ్మసత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిబాధితం ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మనేహనానాస్తికించనేత్యాదిశ్రుతిబాధితం చభిన్నాభిన్నత్వం క్షణికత్వంచ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చనిత్యఇత్యాదిశ్రుతిబాధితం అత్రసర్వేషాంమతస్యాసత్వే ప్రతిజ్ఞాతేవిశుద్ధాత్మకత్వాదితిహేతుః నిర్వికల్పాద్వితీయచైతన్యరూపత్వాదిత్యర్థః అత్రహేతువిశిష్టానుభూత్యేతి విశిష్టాసవికల్పకానుభూతిభ్యోవ్యావృత్తాయా తత్వమస్యాదివాక్యజన్యాఖండానుభూతి స్తయేత్యర్థః. తేన సర్వవ్యాపకమద్వితీయం పరమానందబోధరూపంచ బ్రహ్మేతిసిద్ధం ననుసషోణిమాఅణోరణీయానితిబ్రహ్మణోణుత్వశ్రుతేః అంగుష్ఠమాత్రఃపురుషఃఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరోపిదృష్ట ఇత్యాదిశ్రుతి ప్రతిపాదితాణుజీవాభిన్న త్వాచ్చ నబ్రహ్మణఃసర్వవ్యాపకత్వ మిత్యాశంక్యబ్రహ్మైవేదమమృతం పురస్తాత్ బ్రహ్మపశ్చాద్బ్రహ్మదక్షిణతశ్చోత్తరేణ అధశ్చోర్ధ్వంచ ప్ర

స్మృతంబ్రహ్మైవేదంవిశ్వమిదంవరిష్ఠం తదేతద్బ్రహ్మాపూర్వమనపరమనంతరమబాహ్యమిత్యాద్యాశ్శ్రుతయో నిర్విశేషమేవ బ్రహ్మప్రతిపాదయంతీతిపూర్వోక్తమేవ ద్రఢయన్నాహ॥ ౪ ॥

శ్లో॥ నచోర్ధ్వంనచాధో నచాంత ర్నబాహ్యం నమధ్యంన
తిర్యఙ్నపూర్వాపరాదిక్ । వియద్వ్యాపకత్వాదఖం
డైకరూప స్తదేకోవశిష్ట శ్శివః కేవలోహమ్॥ ౫ ॥

వియద్వ్యాపకత్వాత్ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యఇతిశ్రుతేఃవియతోవ్యాపకత్వాదితివాజ్యాయానాకాశాన్మహతోమహీయానిత్యాదిశ్రుతేః జీవస్యాపి సకలదేహవ్యాపి చైతన్యోపలబ్ధ్యాముపాత్వోపిఉపాధిపమాణధ్యాసేనారాగ్రమాత్రత్వాభిధానాత్ బుద్ధేర్గుణేనాత్మగుణేనచైవఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరోపిదృష్ట ఇతిశ్రుతేఃబ్రహ్మణశ్చ సూక్ష్మత్వాభిప్రాయేణఅణుత్వవ్యపదేశాత్ శేషమతిరోహితార్థంనను బ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వా దుపాదానోపాదేయయోశ్చా భేదాద్విచిత్రజగదభిన్నత్వేనజీవస్యపరమపురుషార్థ ప్రాప్తిరిత్యాశంక్య బ్రహ్మణస్స్వప్రకాశపరమానందరూపత్వా న్నిఖిలజగద్భ్రమాధిష్ఠానత్వేన కారణత్వవ్యపదేశా దస్యస్త్రేనచసమం సంబంధాభావాన్న తత్రా నర్థలేశో ప్యస్తీత్యాహ॥౫॥

శ్లో॥ నశుక్లంనకృష్ణంనరక్తంనపీతంనకుబ్జంనపీనంనహ్రస్వం
నదీర్ఘం । అరూపంతథాజ్యోతిరాకారకత్వాత్తదే
కోవశిష్టశ్శివః కేవలోహమ్॥ ౬॥

కుబ్జంఅణుపీనం మహత్ తేనాణుమహద్ధ్రస్వం దీర్ఘమితి చతుర్విధపరిమాణనిషేధాత్ ద్రవ్యత్వప్రతిషేధఃరూపస్యేత ఇతిరూపంప్రమేయం నప్రమేయం అరూపం తేనసర్వేషామేవద్రవ్యగుణకర్మాదిపదార్థానాం తత్తద్వ్యాపకానాం నిషేధఃతథాచశ్రుతిఃఅస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమలోహితమిత్యాద్యాఅశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథారసంనిత్యమగంధవచ్చయదిత్యాద్యాశ్చసర్వానర్థశూన్యం పరమాత్మ

స్వరూపం ప్రతిపాదయంతి శ్రోతస్యాప్యర్థస్య న్యాయేననిర్ణయాయ హేతుమాహ జ్యోతిరాకారకత్వాదితి స్వప్రకాశజ్ఞానరూపత్వే నాప్రమేయత్వాత్ప్రమేయత్వే ఘటాదివజ్జడత్వాపత్తేః ఏతదప్రమేయం ధ్రువమిత్యాదిశ్రుతేరిత్యర్థః నను కస్యాబ్రహ్మభావ ఉపదిశ్యతే బ్రహ్మణోऽబ్రహ్మణో వా నాంత్యః తస్యజడత్వాదసత్త్వాచ్చ న ప్రథమః సిద్ధోపదేశానర్థక్యాత్ బ్రహ్మభావస్య స్వతఏవ సిద్ధత్వాత్ జీవస్య స్వతో బ్రహ్మభావే స్త్యవిద్యావ్యవధానం జ్ఞానేన నివర్త్యత ఇతి చేన్న అవిద్యాయా ఆత్మభిన్నత్వే ద్వైతాపత్తే బ్రహ్మణో సిద్ధిప్రసంగాత్ తదుక్తం వార్తికే అవ్యావృత్తాననుగతం వస్తు బ్రహ్మేత్యభిధీయతే బ్రహ్మార్థో దుర్లభోऽత్ర స్యాద్ద్వితీయే సతి వస్తునీత్యాభిర్భిన్నేప్యుపదేశానర్థక్యమిత్యుక్తం అత ఏకం పరమార్థదశాయాం ఫలాభావముక్త్వా శిష్యకింవా ప్రతీతితోऽపి తదావిద్యమిత్యాపత్త్యా పరిహారః॥ ౮॥

శ్లో॥ న శాస్తా న శాస్త్రం న శిష్యో న శిక్షా న చ త్వం న చాహం
న చాయం ప్రపంచః । స్వరూపావబోధో వికల్పాసహిష్ణు
స్తదేకోऽవశిష్టః శివః కేవలోऽహమ్॥ ౯॥

శాస్తా ఉపదేశకర్తా గురుః శాస్త్రముపదేశకరణం శిష్య ఉపదేశకర్మ శిక్షా ఉపదేశక్రియా - త్వం శ్రోతా - అహం వక్తా అయం సర్వప్రమాణసంనిధాపితః ప్రపంచో దేహేంద్రియాది రనర్థః పరమార్థతో నాస్తీత్యర్థః - ద్వితీయపాదం వివృణోతి స్వరూపేతి అయమర్థః - [illegible] ప్రతిరాశ్యానాం [illegible] ఆది వికల్పానేకాపి ఫలంనిరూపయితుంనశక్యతే తథాపి స్వరూపావబోధో విజ్ఞానఘనమనుభూయతే న తత్ర శత్రుమిత్రాదివికల్పసహం సర్వద్వైతోపమర్దేన వికల్పాసహిష్ణుత్వాత్ స్వాత్మనిష్ఠత్వే మవసన్నం నామ తథాచ శ్రుతిః న నిరోధో న చోత్పత్తిర్న బద్ధో న చ సాధకః । న ముముక్షుర్న వై ముక్త ఇత్యేషా పరమార్థతా - బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తదాత్మానమేవావేదహం బ్రహ్మాస్మీతి [illegible] ఇత్యాద్యా [illegible] బ్రహ్మస్వరూపస్యై

వ సతోజీవస్య జ్ఞానాత్ప్రపంచాభావందర్శయంతి సర్వంచద్వైతంవార యతిన త్వాత్మనః స్వప్రకాశచైతన్యరూపత్వే సర్వదాభాసమానే జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాది వ్యవస్థాకథం నచభ్రాంత్యైవ వ్యవస్థేతివాచ్యం తథాసతి సర్వస్యైవస్వప్నత్వేవిప్రతిపత్తిరితిచేన్నలక్షణత్రయాణామపిస్వప్నత్వేపిప్రతిభాసతోవిద్యాకృతవిశేషసంభవాత్ సదసద్విలక్షణత్వేనచ సవిశేషత్వాద్వ్యవస్థోపపత్తేః పరమార్థతస్తునకాపి వ్యవస్థేత్యాహ॥

శ్లో॥నజాగ్రన్నమేస్వప్నకోవా సుషుప్తిర్నవిశ్వో నవాతైజ
సప్రాజ్ఞకోవా।అవిద్యాత్మకత్వా త్త్రయాణాంతురీ
యస్తదేకోవశిష్టశ్శివఃకేవలోహమ్॥ ౮

అత్రలయక్రమేణ పౌర్వాపర్య్యవ్యపదేశఃతథాహి॥ అస్మిన్మతేపదార్థోద్వివిధః దృగ్దృశ్యశ్చ అస్మదాది పరికల్పితానాంపదార్థానామత్రైవాంతర్భావాత్ తత్రదృక్పదార్థః ఆత్మా పారమార్థికఏకః సర్వ్వదైకరూపో ప్యౌపాధికభేదేనత్రివిధః- ఈశ్వరోజీవస్సాక్షీచేతి తత్ర కారణీభూతాజ్ఞానోపాధి రీశ్వరః అంతఃకరణ తత్సంస్కారావచ్ఛిన్నాజ్ఞానోపహితోజీవః ప్రపంచితంచైతదధస్తాత్ అవిద్యాప్రతిబింబేశ్వరపక్షే బింబచైతన్యం బింబేశ్వరపక్షే బింబప్రతిబింబముఖానుగతముఖస్వరూపవజ్జీవేశ్వరానుగత సర్వానుసంధాతృచైతన్యం సాక్షీత్యుచ్యతే వార్త్తికకారమతేత్వీశ్వరఏవసాక్షీ త్తిద్వైవిధ్యమేవ జీవేశ్వరభేదేఽశ్రుతేః తత్రేశ్వరోపిత్రివిధః స్వోపాధిభూతావిద్యా గుణత్రయభేదేన విష్ణుబ్రహ్మరుద్రభేదాత్ కారణీభూతసత్వగుణావచ్ఛిన్నోవిష్ణుః పాలయితా కారణీభూత రజఉపహితో బ్రహ్మాసృష్టాహిరణ్యగర్భస్తు మహాభూతకారణత్వాభావాత్ నబ్రహ్మాతథాపి స్థూలభూతసృష్టృత్వాత్ తద్వచిద్బ్రహ్మేత్యుపచర్యతే - కారణీభూతతమ ఉపహితోరుద్రః సంహర్తాఏవంచైకస్యైవచతుర్భుజ చతుర్ముఖ పంచముఖాద్యాఃఉమాకారాః-భారతీభవాన్యాద్యాశ్చ స్త్ర్యాకారాః- అన్యేచ మత్స్యకూర్మాద

యోనంతావతారాలీలయైవా విభ్రమంతిభక్తానుగ్రహార్థ మిత్యవధే యం జీవోపిత్రివిధః స్వోపాధ్యవాంతరభేదేనవిశ్వతైజసప్రాజ్ఞ భేదాత్ తత్రావిద్యాంతఃకరణస్థూలశరీరావచ్ఛిన్నో జాగ్రదవస్థాభిమానీవిశ్వః సఏవస్థూలశరీరాభిమానరహిత ఉపాధిద్వయోపహితః- స్వప్నాభిమానీతైజసః శరీరాంతః కరణోపాధిద్వయ రహితోంతఃకరణ సంస్కారావచ్ఛిన్నావిద్యామాత్రోపహితః సుషుప్త్యభిమానీప్రాజ్ఞఃఏతేషాంచ స్వతంత్రోపాధిభేదాభావేన స్వతంత్రభేదాభావ ఏవాంతరోపాధి భేదాదేకత్వే ప్యవాంతరోపాధి భేదాద్వ్యవహ్రియతే సాక్షీతు సర్వానుసంధాతా సర్వానుగతస్తురీయాఖ్య ఏకవిధఏవ తతోపాధి భేదేనాపినక్వచి ద్భేద స్తదుపాధే రేకరూపత్వాత్।అవిద్యాతద్వ్యాప్య తత్కార్యాత్మకః ప్రపంచోదృశ్యపదార్థః తస్యచా పారమార్థికత్వేపివ్యావహారికసత్వాభ్యుపగమాత్ నస్వాప్నికపదార్థవ న్నిరూపణం వ్యర్థంఉపాసనాదా వుపయోగాదితి - సోపిత్రివిధః అవ్యాకృతమూర్తామూర్తభేదాత్-తత్రసాభాసావిద్యామూర్తామూర్తప్రపంచబీజశక్తిరూపాతదజన్యత్వేపి తన్నివృత్తానివృత్తమానత్వేన తద్వ్యాప్యచైతన్యతత్సంబంధజీవేశ్వరవిభాగ చిదాభాసైః సహానాదిత్వాదవ్యాకృతమిత్యుచ్యతె అయంచావ్యాకృతపదార్థఈశ్వరోపాధిః- సాచ స్వయంజడాప్యజడేన చిదాభాసేనోజ్వలితా పూర్వపూర్వ సంసారజీవకర్మప్రయుక్తాసతీశబ్దస్పర్శరూప రసగంధాత్మకాన్యాకాశ వాయుతేజోజలపృథివ్యాఖ్యాని పంచమహాభూతాని జనయతి- తత్రపూర్వ పూర్వభూతభావాపన్నాయా అవిద్యాయాఉత్తరో త్తరం ప్రతికారణత్వాత్ పూర్వపూర్వభూతగుణానా ముత్తరో త్తరభూతెష్వనుప్రవేశఃఏవమవిద్యాత ఏవాంధకారో విభావరూప ఏవావరణాత్మా చాక్షుష జ్ఞాన విరోధి ఆలోక నాశ్యశ్చ ఝుడితి మహా విద్యుదాదివదావి ర్భవతి తిరోభవతి చేతి సిద్ధాంతః సంసారహేతుదేహోపాదానత్వా భావాచ్చ- శ్రుతిషుసృష్టిప్రక్రియాయామామ్నాయత ఇత్యవిరోధః దికాల

తాఽస్యప్రామాణికత్వాత్సోక్తా ఆకాశస్యైవదిగ్వ్యవహారజనకత్వాత్ దిశః శ్రోత్రమితి శ్రుతేశ్చ కాలస్త్వవిద్యైవ తస్యా ఏవ సర్వాధారత్వాదితి తానిచ సూక్ష్మాణ్యపంచీకృతాని పంచమహాభూతాన్యమూర్తాఖ్యాని కారణైక్యాత్సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకాని సత్త్వాంశ ప్రాధాన్యేన జ్ఞానక్రియాశక్త్యాత్మకమేకం స్వచ్ఛద్రవ్యం చిత్రిరూపమపి మిలిత్వా జనయంతి తస్య జ్ఞానశక్తిప్రధానాంశోఽంతఃకరణం తచ్చ బుద్ధిర్మన ఇతి చ ద్విధోచ్యతే క్రియాశక్తిప్రధానాంశః ప్రాణః స చ పంచధా ప్రాణోఽపానో వ్యాన ఉదానస్సమాన ఇతి ఏవమేకైకభూతేభ్యో జ్ఞానక్రియాశక్తిభేదాత్ ప్రత్యేకమింద్రియద్వయం జాయతే ఆకాశాచ్ఛ్రోత్రవాచౌ వాయోస్త్వక్పాణీ తేజసః చక్షుఃపాదౌ అద్భ్యో రసనపాయూ పృథివ్యాః ఘ్రాణోపస్థౌ అత్ర తేజోమయీ వాగితి శ్రుతేస్తైజసీ వాక్ పాదస్తు నభస ఇతి కేచిత్ శబ్దవ్యంజకేంద్రియత్వేన శ్రోత్రవద్వాచో నాభసత్వం- పాదచికిత్సాయా చక్షుషః స్వాస్థ్యదర్శనాచ్చక్షుర్వత్పాదస్యాపి తైజసత్వమితి యుక్తముత్పశ్యామః తేజోమయత్వశ్రుతిస్తు మనసః పంచభూతకార్యస్యాపి అన్నమయత్వశ్రుతిరివ తదుపకార్యతయా వ్యాఖ్యేయా మనసశ్చ పంచభూతగుణగ్రాహకత్వేన తత్స్వచ్ఛయా త్పంచభూతాత్మకత్వమిత్యవదేశత్ ఏతేషామధిష్ఠాతారో దేవాః అవిజ్ఞానక్రియాశక్తిప్రధానాః దిగగ్నివాతేంద్రాః అదిత్యవిష్ణువరుణ మిత్రాశ్విప్రజాపతీ। తత్ర జ్ఞానశక్తిసమష్టిరంతఃకరణం క్రియాశక్తిసమష్టిః ప్రాణః శబ్దస్పర్శరూపరసగంధగ్రాహకాణి శ్రోత్రత్వక్చక్షూరసనఘ్రాణాఖ్యాని పంచజ్ఞానేంద్రియాణి త్వక్చక్షుషీ స్వగ్రాహ్యగుణాశ్రయద్రవ్యమపి గృహ్ణీతః శ్రోత్రమపి చక్షుర్వత్ గత్వా గ్రాహకం వచనాదానగతివిసర్గానందజనకాని వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాఖ్యాని పంచకర్మేంద్రియాణి ఏతచ్చ సర్వం మిళిత్వా సప్తదశకం లింగం జ్ఞానశక్తిప్రాధాన్యేన హిరణ్యగర్భ ఇతి క్రియాశక్తిప్రాధాన్యేన సూత్రమితి చోచ్యతే అయమమూర్తపదార్థః కార్యత్వాద్వ్యష్టిః సమష్టిశ్చ జీవోపాధిరేవ తాని చ తథా భూతాని భూ

తాని భోగాయతనం శరీరం భోగ్యంచ విషయమంతఃకరణభోగం జనయితు
మశక్నువంతీ జీవకర్మప్రయుక్తత్వా ద్వైవిధ్యాయ పంచీకృతాని భవం
తి తత్ర ప్రత్యేకం పంచభూతాని ద్విధా విభజ్యంతే తత్రైకైకో భాగశ్చ
తుర్ధా విభజ్యతే తద్భాగచతుష్టయంచ స్వభాగం విహాయేతరభూత
చతుష్టయార్ధభాగే ప్రవిశతీతి స్వస్యార్ధభాగేనేతరేషామష్టమభాగే
న చ పంచీకరణాన్మిలితే ష్వప్యాధిక్యాదాకాశాది శబ్దప్రయోగః అత్ర
చ త్రివృత్కరణం త్రివృతమేకైకాంతరవాణీతి శ్రుతేస్త్రివృత్కుర్వత ఉపదే
శాదితి సూత్రాచ్చ త్రయాణామేవ మేలనప్రతీతేశ్చ త్రివృత్కరణమేవకే
చిన్మన్యంతే తేవియదధికరణన్యాయేనైవ నిరాకృతాః తథాహి తైత్తిరీ
యకే తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూత ఇత్యాది శ్రుతేః
ఛాందోగ్యే తేషాం తేజోబన్నానాం సృష్టిశ్రవణేపివ్యోమరుత స్సంహా
రస్తేజసః ప్రాథమ్యపదార్థధర్మాపేక్షయా ఆకాశవాయు పదార్థ
యోర్పలీయస్త్వాచ్ఛాందోగ్యేప్యేక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానాచా
కాశవాయ్వోరచేతనయోర్బ్రహ్మకార్యస్య స్యావశ్యవాచ్యత్వాత్ తత్ర
పంచానామేవ మేలనేప్యవాంతరవత్వానువాదేన త్రివృత్కరణోపపత్తేస్త్రి
వృతమేకైకామితికల్పనాయాంవాక్యభేదప్రసంగాత్త్రివృత్కుర్వత ఉపదేశాదితి
సూత్రం త్వనువాదకత్వాన్న పంచీకరణం న్యాయసిద్ధం బాధితుము
త్సహతే మేలనప్రతీతిశ్చ శరీరాదౌ పంచానామవశిష్టేన పంచీకృతపంచ
మహాభూతానీతిచ భాష్యవచనం తస్మాత్కలమనేనానాన్మచింతనేనేతి ది
క్ తానిచపంచీకృతాని పంచమహాభూతాని మూర్తామూర్తాఖ్యాని మిలిత్వైకం
కార్యమింద్రియాణా మధిష్ఠానం భోగాయతన ముత్పాదయంతి తదే
వశరీరముచ్యతే తత్రసత్వప్రధానం దేవశరీరం రజః ప్రధానం మనుష్య
శరీరంతమః ప్రధానంతిర్యగాదిస్థావరాంతం శరీరం తస్యచశరీరస్య పాం
చభౌతికస్యాపి చిత్రరూపస్యేవక్వచిత్ న్యూనాధికభావో భూతానాం
నవిరుధ్యతే ఏవంవిషయా అపి పంచీకృతైకైకభూతజన్యాశ్చతుర్దశభు
వనాఖ్యా ఊర్ధ్వమధ్యాధోభావేన సత్వరజస్తమః ప్రధానాః ఏతచ్చ

సర్వం బ్రహ్మాండాఖ్యం విరాడితి మూర్తమితిచోచ్యతే-అయముపనిష
దః సృష్టిక్రమః ఏతద్విపరీతోలయక్రమః మూర్తంపంచీకృతపంచమహా
భూతతత్కార్యాత్మకం విరాడాఖ్యం పృథివ్యాద్యేకైక భూతల
యేనామూర్తే అపంచీకృతపంచమహాభూతాత్మకే హిరణ్యగర్భా
ఖ్యే స్వకారణేలీయతే సఏవదైనందినః ప్రళయః అమూర్తంచావ్యాకృ
తేపరమేశ్వరోపాధౌ అవ్యాకృతస్యానాదిత్వేన కారణాభావా స్థూల
యః స్వకారణేసూక్ష్మరూపేణావస్థానంలయ ఇతితల్లక్షణాత్ అయమేవ
ప్రాకృతః ప్రలయః బ్రహ్మజ్ఞానాదాత్యంతిక ఉచ్ఛేదస్త్వాత్యంతికః ప్రల
యః సచకారణక్రమేణైవ కారణోచ్ఛేదాదేవ కార్యోచ్ఛేదాత్సర్వంచసృ
ష్టిప్రలయాదికం స్వప్నసృష్టిప్రలయమివ పారమార్థికమపి వాసనా
దార్ఢ్యాద్వ్యవహారక్షమమితి నమాయికత్వేపి తుచ్ఛత్వప్రసంగః య
థాచేత్తథార్త్తికమాకరే-ఏవంస్థితే జగరణాదివ్యవస్థోచ్యతే ఇంద్రియ
వృత్తికాదినార్థోపలంభో జాగరణం తత్రచమూర్తం విరాడాఖ్యం
భోగ్యంప్రత్యక్షాదిప్రమాణషట్కేనవ్యవహ్రియమాణత్వాత్ తద్వ్య
వహారికం విశ్వాఖ్యేన జీవేనోపభుజ్యతే సచ దేహేంద్రియాదిషు ప్ర
వేశాత్ వ్యాపనాద్వావిశ్వ ఇత్యుచ్యతే విశప్రవేశనే-విశవ్యాప్తౌ ఇతిస్మ
రణాత్- అత్రయద్యపి విశ్వేనామూర్తమవ్యాకృతం చానుమానాది
నానుభూయతే తథాపివ్యావహారికంసర్వంవిశ్వేనైవజ్ఞాయత ఇతినియ
మాత్ స్థూలశరీరోపాధ్యభిమానిత్వాన్న తస్యావస్థాంతర వ్యాపకత్వం
శుక్తిరజతాదిజ్ఞానానామప్రామాణికత్వాత్తద్విషయస్యా వ్యావహారిక
త్వేపీంద్రియవ్యాపారకాలీనత్వాజ్జాగరణత్వోపపత్తిః జ్ఞానోత్పత్తిప్రక్రి
యాచాధస్తాదుక్తైవ ఏవం జాగ్రద్భోగ కర్మక్షయే స్వాప్నభోగజ
నకకర్మోదయేచ నిద్రాఖ్యయాతామస్యావృత్త్యా స్థూలదేహాభిమా
నే దూరీకృతేసర్వేంద్రియేషు దేవతానుగ్రహాభావాన్నివ్యాపార
తయాలీనేషు విశ్వాపిలీనఇత్యుచ్యతే తథాచ స్వప్నావస్థాతత్రాంతః
కరణాగత వాసనానిమిత్త ఇంద్రియవృత్త్యభావకాలీనోర్థోపలంభః

స్వప్నోత్పత్తిమనఏవ గజతురగాద్యాకారేణ వివర్తతే అవిద్యావృత్త్యై
చజ్ఞాయతే ఇతి కేచిత్ అవిద్యైవ శుక్తిరజతాదివత్ స్వప్నార్థా
కారేణపరిణమతే జ్ఞాయతే చావిద్యావృత్త్యేత్యన్యే; పక్షః శ్రేయానుత్త
రః అవిద్యాయా ఏవ సర్వత్రార్థాధ్యాసజ్ఞానాధ్యాసోపాదానత్వేన
కల్పితత్వాన్మనోగతవాసనానిమిత్తత్వేనచ క్వచిన్మనః పరిణామత్వవ్యప
దేశాత్ నను తదా మనసో ద్వ్యాకారపరిణామానభ్యుపగమే ద్రష్టృదృశ్య
సంభవేనాత్మనః స్వయంజ్యోతిష్ట్వాసిద్ధిరితి చేన్న- బహిరింద్రియవృత్త్య
భావేన తదానీం మనసో గ్రాహకత్వాత్ తస్యాహంకారేణైవ తస్య గ్రాహ
కత్వనియమాత్ వృత్తిశూన్యాంతఃకరణావచ్ఛిన్నస్యైవ చైతన్యస్య ప్రమా
తృత్వనియమాత్ అంతఃకరణసత్త్వేపి ప్రమాత్రభావాత్ కిమధిష్ఠానం స్వ
ప్నాధ్యాసస్య మనోవచ్ఛిన్నం జీవచైతన్యమిత్యేకే మూలాజ్ఞానావచ్ఛి
న్నం బ్రహ్మచైతన్యమిత్యపరే - కిం శ్రేయః మతభేదేనోభయమపి తథా
హి జాగ్రద్బోధే స్వప్నభ్రమనివృత్త్యభ్యుపగమాదధిష్ఠానజ్ఞానాదేవ
చ భ్రమనివృత్తేః బ్రహ్మచైతన్యస్య చాధిష్ఠానత్వే సంసారదశాయాం తజ్జ్ఞా
నాభావాత్ జ్ఞానేవా సర్వద్వైతనివృత్తౌ న జాగ్రద్బోధాత్స్వప్ననివృ
త్తిః స్యాత్ సహి కల్పితోఽపి జీవకల్పితస్యాశుతేః- ఆకాశాదిప్రపంచవత్
సర్వసాధారణ్యాపత్తేశ్చ నను మూలాజ్ఞానావచ్ఛిన్నబ్రహ్మచైతన్యమధి
ష్ఠానం నను జీవచైతన్యస్యావృతత్వేన సర్వదాభాసమానత్వాత్ క
థమధిష్ఠానత్వం సత్యం తత్రాపి స్వప్నాధ్యాసానుకూలవ్యావహారిక సం
ఘాతభానవిరోధ్యవస్థాజ్ఞానాభ్యుపగమాత్ స్వప్నదశాయాం చాహం
మనుష్య ఇత్యాది ప్రాతీతిక సంఘాతాంతరభానాభ్యుపగమాత్ శయ్యా
యాం స్వపిమీతి శయ్యాంతరవత్త్వేన సామగ్ర్యభావస్తు తుల్య ఏవ నన్వ
హం మనుష్య ఇత్యాది వ్యావహారిక సంఘాతజ్ఞానస్య ప్రమాణజన్యత్వా
త్తదర్థమజ్ఞాననివర్తకతా- అవస్థాంతరాన్యథానుపపత్త్యా తత్కల్పనే
సుషుప్తావపిస్వప్నబాధకజ్ఞాన మాస్థేయమేతచ్చానిష్టం జాగ్రత్త్వాపత్తే
రితి చేత్ సాధ్వవోచః : స్వప్నావస్థాజ్ఞానస్యైవాంతఃకరణలయ సహి

తస్యసుషుప్తిరూపత్వాన్నతత్రతద్బాధః జాగరణేతు మిథ్యైవస్వప్నో భూదిత్యనుభవాదహమితి జ్ఞానస్యప్రమాణాజన్యత్వేపి యథార్థత్వా చ్ఛరీరాదిజ్ఞానస్యచ ప్రమాణజన్యత్వాదవస్థాజ్ఞానవిరోధిత్వమనుభవ సిద్ధంవిశేషాజ్ఞానంతు నప్రమాణవృత్తిమంతరేణ నివర్తతే సాక్షిణ శ్చావిద్యానివర్తకత్వాభావా దజ్ఞానసాధకత్వేనైవధర్మిగ్రాహక మానేనసిద్ధేరితి నకించిదవద్యంయావంతిజ్ఞానానితావంత్యజ్ఞానానీతిచా భ్యుపగమాత్ శుక్తిజ్ఞానేనైవ వ్యావహారికసంఘాత జ్ఞానేనాజ్ఞానని వృత్తావపిపునరపికదాచిద్రజతభ్రమవన్నస్వప్నాధ్యాసా నుపపత్తిరి తి జీవచైతన్యమేవాధిష్ఠానమితపక్షేనకోపిదోషః యదాపునర్బ్రహ్మాజ్ఞా నాదేవాజ్ఞాననివృత్త్యభ్యుపగమః తదారజ్జ్వాందండభ్రమేణ సర్పభ్రమే తిరోధానవదధిష్ఠానజ్ఞానాభావేపి జాగ్రద్భ్రమేణ స్వప్నభ్రమ తిరో ధానోపపత్తే బ్రహ్మచైతన్యమేవ స్వప్నాధ్యాసోపాదానమితి పక్షే పినకశ్చిద్దోషఃప్రతిజీవం స్వప్నాసాధారణ్యంతు మనోగతవాసనానా మసాధారణ్యాదేవమనోవచ్ఛిన్నం బ్రహ్మచైతన్యమేవాధిష్ఠానం ఏతస్మి న్నపిపక్షేవస్థాజ్ఞానస్యావరకత్వాంగీకారా న్నకాప్యనుపపత్తిః అతఏ వశాస్త్రేషుక్వచిత్తథావ్యపదేశః ననుమనోవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాధిష్ఠానత్వే అహంగజఇత్యాద్యహంకారసామాన్యాధికరణ్యేనగజప్రతీతిస్స్యాత్ ఇదం రజతమితిశుక్తిసామానాధికరణ్యేన రజతప్రతీతివత్ నన్వయంగజఇతిబ్ర హ్మచైతన్యస్యాధిష్ఠానత్వపక్షేగజఇత్యాకారైవప్రతీతిః స్యాన్నత్వయంగ జఇతితత్రాపీదంకారాస్పదీభూతబాహ్యార్థాభావస్యసమానత్వాదితి చేన్న ఆద్యేపక్షేఅహంకారస్యశుక్తివదధిష్ఠానావచ్ఛేదకత్వాత్ శుక్తిర జతమితివదహంగజఇతి నభ్రమాకారప్రసంగః అహమితిజ్ఞానస్యాయంశు క్తిరితిజ్ఞానస్యేవ భ్రమవిరోధిత్వాదిదమంశస్యచ భ్రమావిరోధినఏవ త త్రభానాభ్యుపగమాత్ స్వప్నేతు గజఇత్యాకారవదయమిత్యాకారో పకల్పితఏవ ఉభయాకారబాధేప్యధిష్ఠానభూతచైతన్యస్యాబాధాన్న శూన్యవాదప్రసంగః జాగ్రద్దశాయామపితుశుక్తీదంకారవిలక్షణస్య ప్రా

తీతికస్యైవ రజితేదంకారస్య భావాభ్యుపగమాచ్చ అధ్యస్తమేవహి ప
రిస్ఫురతిభ్రమేష్వితిన్యాయాత్ శుక్తీదమంశభానపక్షేపి నేదమంశసత్య
త్వమధ్యాసే ప్రయోజకం కింత్వధిష్ఠానసత్యత్వం అధిష్ఠానంచాత్ర జ్ఞా
తంశుక్తిచైతన్యమివతత్రాపిసాక్షిచైతన్యం ప్రత్యేకమేవేత్యుపపాదితం త
స్మాన్నపక్షద్వయేపి కాప్యనుపపత్తిః అత్ర స్వాప్నికపదార్థభోక్తా తై
జస ఇత్యుచ్యతే పత్త్రాఖ్య తేజః ప్రధానకర్మోద్భూత్ ఆదిత్యాదిజ్యోతిరంతరే
ణాపిభాసకత్వాదితివా- ఏవంజాగ్రత్స్వప్నభోగద్వయేనశ్రాంతస్య జీ
వస్యతదుభయకారణకర్మక్షయే జ్ఞానశక్త్యవచ్ఛిన్నస్య సవాసనస్యాం
తఃకరణస్య కారణాత్మనావస్థానంసతితత్ర మూర్ఛానంసుషుప్త్యవస్థా కారణ
మాత్రోపలంభః సుషుప్తిః అత్ర జాగ్రత్స్వప్నభోగ్యపదార్థజ్ఞానాభావేపి
సాక్ష్యాకారం సుఖాకారమజ్ఞానాకారంచావిద్యావృత్తిత్రయమ
భ్యుపేయతే అహంకారాభావాచ్చ నైకావిశిష్టావృత్తిః సుషుప్త్యభా
వప్రసంగాత్ అతఏవవృత్తిత్రయస్యోపలంభస్యాభావాన్న ప్రలయేప
వ్యాప్తిః తత్ర కల్పనాబీజాభావాత్ - ఇహచసుఖమహమస్వాప్సం న
కించిదవేదిషమితి సుప్తోత్థితస్య పరామర్శాత్ అననుభవపరామర్శానుపప
త్తేః అంతఃకరణోపరమకాలీనానుభవజన్యత్వాచ్చ నతత్పూర్వోల్లేఖాభావేపి
స్మరణత్వానుపపత్తిః స్మరణేతత్పూర్వోల్లేఖనీయమాభావాచ్చ జాగ్రద్ఘటాయా
మన్వాప్సమిత్యనుభవానుపపత్తేః లింగాభావేనాశ్రయాసిద్ధ్యాచానుమా
నస్యాసంభవాత్ అహంకారస్తూద్బోధానసమయ ఏవానుభూయతే సుషు
ప్తౌవిలీనత్వేన తస్యానుభూతత్వాత్ స్మరణానుపపత్తేః ముఖప్రతిబిం
బాశ్రయేదర్పణే జపాకుసుమలౌహిత్యాధ్యాసో యుక్తం ముఖవత్ప్రతి
తివదహంకారాశ్రయసాక్షిచైతన్యాశ్రయత్వాదహమస్వాప్సమితి సా
మానాధికరణ్యప్రతీతిర్నత్వహంసుఖీతివదాశ్రయతయా స్మృతిసం
శయవిషయయోః సాక్షిచైతన్యాశ్రయత్వనియమాదహంకారస్యైవ
ప్రమాణజన్యజ్ఞానాశ్రయత్వనియమాత్ ప్రమాత్వేనైవతత్తాదర్శ్యతా
వచ్ఛేదాంశ అప్రసక్తంతత్స్వపక్షే జనకాచావిద్యాయా ఏవకారణత్వాత్ అతఏవా

నాప్తవాక్యాదిజన్యపరోక్షవిభ్రమోప్యవిద్యావృత్తిరేవేత్యభ్యుపగమో
వేదాంతవిదాం - తత్రాంతఃకరణవృత్తిజనకసామగ్రీసంభవేపిప్రమా
త్వాభావాపరాధేనాంతఃకరణస్యా సామర్థ్యాత్ నామాదిషుబ్రహ్మా
ధ్యాసస్తు ఇచ్ఛాధీనతయా భ్రమప్రమావిలక్షణా మనోవృత్తిరేవ కా
మాదివత్ తదుక్తం అతఎవచోదనాజన్యత్వా న్మానసీక్రియైవసానజ్ఞాన
మిత్యేతేన తర్కస్యాపి మనోవృత్తిత్వం- వ్యాఖ్యాతం వ్యాప్యారోపేణ
వ్యాపక ప్రసంజనాత్మకస్య తస్యేచ్ఛాధీనతయా భ్రమప్రమా విలక్షణ
త్వాదితి- అతఎవమనననిదిధ్యాసనసహితే శ్రవణాఖ్యే వేదాంతవాక్యవి
చారే శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదివిధిరుపపద్యతే తస్యచతు
ర్విధాన్వయ వ్యతిరేకాదితర్కరూపత్వాత్ దృశ్యస్యాన్వయవ్యతిరేకః
సాక్షిణస్త్వన్వయవ్యతిరేకః ఆగమాపాయి తదవధ్యన్వయవ్యతిరేకః
దుఃఖీపరమ ప్రేమాస్పదాన్వయ వ్యతిరేక ఇతి అనువృత్తవ్యావృత్తాన్వ
యవ్యతిరేకోపి పంచమః ఎతచ్చ సర్వేషాం వేదాంతానుకూలతర్కా
ణాంచతుర్లక్షణీ మీమాంసా ప్రతిపాదితానా ముపలక్షణ మిత్య
భియుక్తాః విస్తరస్తు వేదాంత కల్పలతికాయా మనుసంధేయః తదే
వం సుషుప్త్యవస్థాయా మస్యానందభోగ స్తద్భోక్తాచ సుషుప్త్యభి
మానిప్రాజ్ఞ ఇత్యుచ్యతే ప్రకర్షేణాజ్ఞత్వాత్తదానీంవిశేషావచ్ఛేదా
భావేనప్రకృష్టజ్ఞత్వా ద్వాతదాచాంతఃకరణస్యలయే పితత్సంస్కారే
ణావచ్ఛేదాన్న జీవాభావప్రసంగోనవా సార్వజ్ఞాపత్తిః ఈశ్వరాభేద
ప్రతిపాదనంచ శరీరేంద్రియాద్యభిమానరహితత్వే నోపచారాత్ త
త్సంస్కారస్యతు నిమిత్తకారణత్వేన సాక్ష్యాశ్రితకార్యోపాదానకో
భావప్రవేశాన్న తచ్ఛేదేన సాక్షిభేదః జాగరణే త్వంతఃకరణస్యప్రమా
త్రాశ్రిత కార్యోపాదానకోటౌ ప్రవేశాత్తచ్ఛేదేన ప్రమాతృభేద ఏవ
సాక్షిణ ఏవచాధికోపాధివిశిష్టస్య ప్రమాతృత్వాన్న ప్రతిసంధానా ను
పపత్తిరితి ప్రమాతృమానప్రభేదేపి ప్రతిజ్ఞాహంనభిద్యతే సాక్షిబాహ్యా
ర్థవద్యస్మాత్తస్మాదాత్మేత్యుచ్యతేతతః వ్యభిచారోమిథో యద్వత్ప్ర

మాత్రాదేః స్వసాక్షికః సర్వమాత్రాద్యభావార్థ సాక్షిత్వాన్న తథాత్మన ఇతి వార్తికకారపాదైః వ్యవహారదశాయామపి సాక్షిభేదనిరాకరణాత్ సుషుప్తౌ తద్భేదకల్పనం కేషాంచిన్మహా మోహ ఏవేత్యవధేయం నను దుఃఖమహామస్వాప్సమితి కస్య చిత్పరామర్శాత్ సుషుప్తౌ దుఃఖానుభవో౽ప్యస్తు న తదానీం దుఃఖసామగ్రీవిరహాత్ సుఖస్య చాత్మ స్వరూపత్వేన నిత్యత్వాత్ శయ్యాదేరసమీచీనత్వేన చ దుఃఖమిత్యుపచారాత్ దుఃఖమహామస్వాప్సమితి ప్రత్యయోపపత్తిః అథవావస్థాత్రయస్యాపి త్రైవిధ్యాంగీకారాత్ సుషుప్తావపి దుఃఖముపపద్యతే తథాహి పరిజ్ఞానం జాగ్రజ్జాగ్రత్ శుక్తిరజతాదివిభ్రమో జాగ్రత్స్వప్నః శ్రమాదినా స్తబ్ధీభావో జాగ్రత్సుషుప్తిః ఏవం స్వప్నే మంత్రాదిప్రాప్తిః స్వప్నజాగ్రత్ స్వప్నేపి స్వప్నో మయా దృష్ట ఇతి బుద్ధిః స్వప్నస్వప్నః జాగ్రద్దశాయాం కథయితుం న శక్యతే స్వప్నావస్థాయాం చ యత్కించిదనుభూయతే తత్స్వప్నసుషుప్తిః ఏవం సుషుప్త్యవస్థాయామపి సాత్వికీయా సుఖాకారా వృత్తిః సా సుషుప్తిజాగ్రత్ తదనంతరం సుఖమహామస్వాప్సమితి పరామర్శః తత్రైవ యా రాజసీ వృత్తిః సా సుషుప్తిస్వప్నః తదనంతరమేవ దుఃఖమహామస్వాప్సమితి పరామర్శోపపత్తిః ఏవం తామసీ వృత్తిః సుషుప్తిసుషుప్తిః తదనంతరం గాఢం మూఢో౽హమస్వాప్సమితి పరామర్శః యథా చైతత్తథా వాసిష్ఠ వార్తికామృతాదౌ స్పష్టం ఏవమధ్యాత్మం విశ్వః అధిభూతం విరాట్ అధిదైవం విష్ణుః అధ్యాత్మం జాగ్రత్ అధిదైవం పాలనం అధిభూతం సత్వగుణః ఏవమధ్యాత్మం తైజసః అధిభూతం హిరణ్యగర్భః అధిదైవం బ్రహ్మా అధ్యాత్మం స్వప్నః అధిదైవం సృష్టిః అధిభూతం రజోగుణః ఏవమధ్యాత్మం ప్రాజ్ఞః అధిభూతమవ్యాకృతం అధిదైవం రుద్రం అధ్యాత్మం సుషుప్తిః అధిదైవం ప్రలయః అధిభూతం తమోగుణః ఏవమధ్యాత్మాధిభూతాదిదేవానామేకత్వాత్ ప్రణవావయవత్రయసహితానాముపహితానామేతేషామైక్యోపాసనయా హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తిః అంతఃకరణశుద్ధిద్వారా క్రమముక్తిశ్చ ఏతత్సర్వ

పాధినిరాకరణేనసాక్షిచైతన్యమాత్రజ్ఞానేతు సాక్షాదేవమోక్షఇతి-తే
దేవంత్రయాణామప్యవస్థాత్రయసహితానాం విశ్వతైజసప్రాజ్ఞానామ
విద్యాత్మకత్వాద్దృశ్యత్వేనమిథ్యాత్వాదనుపహితః కేవలః సాక్షీతురీ
యాఖ్యోఽహమస్మీత్యర్థః ఏవం వ్యవహారతః సర్వవ్యవస్థోపపత్తేః ప
రమార్థతః కస్యాపివ్యవస్థాయా అభావాన్నకాప్యనుపపత్తిః విస్తరే
ణచైతత్ప్రపంచితమస్మాభి వేదాంతకల్పలతికాయా మిత్యుపరమ్యతే॥
నను జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాసహితానాంత్రయాణామపితదభిమా
నినాంమిథ్యాత్వాత్తత్సాక్షిణోఽపిమిథ్యాత్వంస్యాదవిశేషాదిత్యాశంక్య
విశేషాభిధానేనసాక్షిణః సత్యత్వమాహ॥ ౮॥

శ్లో॥ అపివ్యాపకత్వాద్ధితత్త్వప్రయోగాత్స్వతః సిద్ధభావా
దనన్యాశ్రయత్వాత్। జగత్తుచ్ఛమేతత్సమగ్రం తదన్య
త్తదేకోఽవశిష్టశ్శివః కేవలోఽహం॥ ౯॥

నదృష్టైర్ద్రష్టారంపశ్యేరితిసాక్షిణం ప్రకృత్యాతోఽన్యదార్తమి
తిశ్రుతేఃసాక్షిణోఽన్యత్సాక్ష్యం సర్వంజగత్తుచ్ఛం ననుసాక్షీబాధావధి
త్వాత్ భ్రమాధిష్ఠానతయాజ్ఞాతత్వాచ్చ తద్గ్రాహకా భావా
చ్చేత్యాద్యనుక్తసముచ్చయార్థోఽపిశబ్దఃఅథయదల్పంతన్మర్త్యమితిశ్రు
తేఃపరిచ్ఛిన్నత్వతుచ్ఛత్వయోః సమవ్యాప్తత్వాత్పరిచ్ఛిన్నత్వనివృత్త్యా
తుచ్ఛత్వనివృత్తిరిత్యాహవ్యాపకత్వాదితి సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మేతి స
ర్వాత్మత్వోపదేశేన దేశకాలాపరిచ్ఛిన్నత్వాదాకాశాదీనాంచ దేశకా
లపరిచ్ఛిన్నత్వేప్యాపేక్షికమహత్త్వేనవ్యాపకత్వోపచారాత్ నను సర్వ
వ్యాపకత్వేనసత్యత్వాద్భావరూపస్యాప్యాత్మనఃదుఃఖ నివృత్తిరూపః
నాపిసుఖరూపః సుఖస్యానిత్యత్వేనసత్యస్వరూపత్వానుపపత్తేఃత
థాచాత్మస్వరూపో మోక్షో పురుషార్థ ఏవేత్యాశంక్య నేత్యాహ
హితత్వప్రయోగాదితిహితత్వంపురుషార్థత్వంతజ్జనితప్రియః పుత్రా
త్ప్రేయోవిత్తాత్ప్రేయోఽన్యస్మాత్సర్వస్మాదంతరంయదయమాత్మేతియో
వైభూమాతత్సుఖంఏషఏవపరమఆనందఃవిజ్ఞానమానందంబ్రహ్మే

దిభిశ్శ్రుతిభిః తస్య పరమానందరూపత్వోపదేశాత్ తస్య చ నిత్యత్వేపి లోకే
ధర్మజన్యత్వ, తత్తదంతఃకరణవృత్తిత్వ తదుత్పత్తివినాశోపచారః అజ్ఞాన
వ్యవహితస్య చ తస్యాప్రాప్తస్యేవ అజ్ఞానమాత్రాదవిద్యానివృత్త్యా ప్రా
ప్తిరివ భవతీతి తదుద్దేశేన ముముక్షుప్రవృత్త్యుపపత్తిః అధ్యస్తస్య ప్రపంచ
స్య దుఃఖరూపస్యాధిష్ఠానత్వాత్ స ఏవాభావ ఇతి దుఃఖాభావరూపత్వే
నాపి తస్య పురుషార్థత్వాత్ నను మోక్షే సుఖం సంవేద్యతే న వా-నాద్యః
తదానీం దేహేంద్రియాద్యభావేన తద్వ్యంజకాభావాత్ వ్యంజకాభావే
పి తత్సంవేదనాభ్యుపగమే సంసారదశాయామపి తథా ప్రసంగాత్ న ద్వి
తీయః అపురుషార్థతాపత్తేః జ్ఞాయమానస్యైవ తస్య పురుషార్థ
త్వాత్ అత ఏవ శరద్రాత్రవ్యోజినోరి వేత్రైష్ణవం మన్వానానాముద్గార
ఇతి చేన్నేత్యాహ స్వతస్సిద్ధాభావాదితి స్వప్రకాశజ్ఞానరూపత్వాదిత్య
ర్థః యద్యపి సంసారదశాయామవిద్యావృతరూపత్వాదాత్మా పరమా
నందరూపతయా న ప్రకాశతే తథాపి తత్త్వవిద్యయా అవిద్యానివృత్తౌ స్వప్రకా
శతయా స్వయమేవ పరమానందరూపేణ ప్రకాశత ఇతి న వ్యంజకాపేక్షా
నను సుఖస్య స్వప్రకాశజ్ఞానరూపత్వేపి నాత్మరూపతా జ్ఞానస్య హ్యాత్మ
ధర్మరూపతయా క్రియాత్వేన సాశ్రయత్వాత్ జానామీతి ప్రతీతేః జ్ఞా
నమహమస్మీత్యప్రతీతేశ్చ తథా చ కథమద్వైతవాద ఇత్యాశంక్య నేత్యా
హ అనన్యాశ్రయత్వాదితి - యస్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ య ఆత్మా
సర్వాంతరః సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ ఇతి శ్రు
తేః స్వప్రకాశజ్ఞానానంద రూప ఏవాత్మా అంతఃకరణతాదాత్మ్యా
ధ్యాసేన చ తద్వృత్తౌ జ్ఞానాధ్యాసాజ్జానామీతి సాశ్రయత్వప్రతీతిః తథా
త్వే చ తస్యోత్పత్తివినాశవత్త్వం చాంతఃకరణవృత్తేరేవేతి జ్ఞప్తిరూపస్య
జ్ఞానస్య సర్వాధిష్ఠానత్వే నాన్యాశ్రయత్వాభావాన్నద్వైతవ్యా
పత్తిః తేన జ్ఞానసుఖాత్మక ఆత్మా సత్యస్తద్భిన్నం చ సర్వం జగ
దసత్యమితి సిద్ధం నను సర్వస్య జగతస్తుచ్ఛత్వే తన్నిషేధే నాత్మన
స్త్వప్రతిపత్తిస్స్యాత్ నహి శశవిషాణం నిషిధ్యతే క్వచిత్ప్రతిమి

తం క్వచిన్నిషిధ్యత ఇతి న్యాయాత్ తథా చ నిషేధానుపపత్త్యైవ నగజత
స్తుచ్ఛత్వమితి నేత్యాహ॥ ౯॥

శ్లో॥ న చైకం తదన్యద్ద్వితీయం కుతః స్యాన్న వా కేవలత్వం న
చాకేవలత్వం। న శూన్యం న చాశూన్యమద్వైతకత్వాత్క-
థం సర్వవేదాంతసిద్ధం బ్రవీమి॥ ౧౦॥

ఏకత్వసంఖ్యాయోగి ఏకం తదపేక్షాబుద్ధిజన్యద్విత్వసంఖ్యాయోగి ద్వి
తీయం తత ఏకాభావే ద్వితీయం కుతః స్యాత్ ద్వితీయం చ తృతీయాదీనా
ముప్యుపలక్షణం నన్వేకమేవాద్వితీయమితి శ్రుత్యా ఏకత్వం ప్రతిపద్యతే
నేత్యాహ న వా కేవలత్వం ఏకత్వం తస్యావిద్యకత్వాత్ యద్యస్మిన్ ఏక
త్వం శ్రుత్యా న ప్రతిపాద్యతే తర్హి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణవశాదనేకత్వమే
వ స్యాదితి చేన్నేత్యాహ న చాకేవలత్వమితి నేహ నానాస్తి కించన ఏకమేవా
ద్వితీయం అథాత ఆదేశో నేతి నేతీత్యాది శ్రుతిభ్యః తర్హి సర్వప్రతిషేధా
చ్ఛూన్యమేవ స్యాదితి నేత్యాహ న శూన్యమితి అసన్నేవ స భవతి అసద్బ్రహ్మే
తి వేద చేత్ అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద సంతమేనం తతో విదురితి - సత్యం జ్ఞానమ
నంతం బ్రహ్మ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్య ఐతదాత్మ్యమిదం స
ర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసీత్యాది శ్రుతిభిః సత్యత్వప్రతిపాదనాత్ సర్వ
భ్రమాధిష్ఠానత్వాత్ సర్వబాధావధిత్వాచ్చ తర్హి సత్యత్వజ్ఞానత్వాదిధ
ర్మవదపి స్యాన్నేత్యాహ న చాశూన్యమితి ఏకమద్వితీయమితి పదద్వయేన స
ర్వపరిశేషే ధర్మ్యైవ కారేణ ధర్మధర్మిభావాదిభేదాభేద ప్రతిషేధాత్ స
ర్వత్ర హేతుమాహ అద్వైతకత్వాదితి ద్విధితం ద్వితం తస్య భావో ద్వై
తం తదుక్తం వార్తికే - ద్విధితం ద్వీతమిత్యాహు స్తద్భావో ద్వైత
ముచ్యత ఇతి న విద్యతే ద్వైతం ద్విధాభావో యత్ర తదద్వైతమిత్యక్షరా
ర్థః సలిల ఏకో ద్రష్టాద్వైత ఇతి శ్రుతేః ప్రతియోగిజ్ఞానస్యైవ లాఘవే
నాభావబుద్ధికారణత్వాత్ ద్వైతస్యానిర్వచనీయత్వాంగీకారేణ ప్రత్య
క్షాదివేద్యత్వాన్నిషేధోపపత్తిరిత్యర్థః తర్హ్యేతాదృశ ఆత్మాంగులి
నిర్దేశేన ప్రతిపాద్యతామితి నేత్యాహ కథం బ్రవీమితి మూకత్వేపి అద్వై

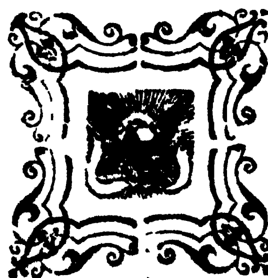
తకత్వేనవాగవిషయత్వాత్ అవచనేనైవ ప్రోవాచ యతోవాచో నివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ అవిజ్ఞాతే విజ్ఞాతారంవిజానీయాదిత్యాదిశ్రుతిభ్యః వాగవిషయత్వే వేదాంతానాంకథం తత్రప్రామాణ్యమితి చేత్ అవిషయత్వేప్యజ్ఞాన తదాకారవృత్తిమాత్రేణ తదవిద్యానివర్తకత్వాదిత్యాహ సర్వవేదాంతసిద్ధమితి తథాచశ్రుతిః॥ యస్యామతం తస్య మతంమతం యస్యనవేదసః॥ అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం॥ యన్మనసానమనుతే యేనాహుర్మనోమతం। తదేవబ్రహ్మత్వం విద్ధినేదం యదిదముపాసతఇత్యాదిరవిషయత్వ మాత్మనోదర్శయతి తదేవం వేదాంతవాక్యజన్యాఖండాకారవృత్త్యా అవిద్యానివృత్తౌ తత్కల్పితసకలానర్థనివృత్తౌ పరమానందరూపః సన్కృతకృత్యో భవతీతిసిద్ధమ్॥

నస్త్వామితంవ్యాసమశేషమర్థం రమ్యజ్ఞసూత్రైరపియోబబంధ। వినాపితైస్సంగ్రథితాఖిలార్థం తంశంకరంనౌమిసురేశ్వరంచ॥ ౧॥ లఘురపిబహ్వర్థవహ శ్చింతామణిరివ నిబంధోయం । మధుసూదనేన మునినావిహితోగుణినాంవినోదాయ॥ ౨॥ యదత్రసౌష్ఠవంకించిత్తన్మమైవగురోర్నహి। యదత్రసౌష్ఠవంకించిత్తద్గురోరేవమేనహి॥ ౩॥ బహుయాచనయామయాయమల్పో బలభద్రస్యకృతేకృతోనిబంధః । యదదుష్టమిహాస్తియచ్చదుష్టం తదుదారాస్సుధియోవివేచయంతు॥

ఇతిశ్రీపరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీవిశ్వేశ్వరసరస్వతీభగవత్పూజ్యపాదశిష్య శ్రీమధుసూదనసరస్వతీవిరచితః.

సిద్ధాంతబిందుస్సమాప్తః.

ఓంతత్సత్.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

హస్తామలక ద్వాదశశ్లోకప్రారంభః.

నిమిత్తంమనశ్చక్షురాదిప్రవృత్తౌ నిరస్తాఖిలోపాధి రాకాశకల్పః।రవిర్లోకచేష్టానిమిత్తంయథాయ స్సనిత్యోపలబ్ధి స్వరూపోఽహమాత్మా॥౧॥ యమగ్న్యుష్ణవన్నిత్యబోధస్వరూపం మనశ్చక్షురాదీన్యబోధాత్మకాని।ప్రవర్తంతఆశ్రిత్య నిష్కంపమేకం- స,॥ ౨ ॥ ముఖాభాసకోదర్పణేదృశ్యమానో ముఖత్వా త్పృథక్త్వేననైవాస్తివస్తు । చిదాభాసకోధీషుజీవోఽపితద్వత్॥- స,॥ ౩ ॥ యథాదర్పణాభావ ఆభాసహానౌముఖంవిద్యతే కల్పనాహీనమేకం । తథాధీవియోగే నిరాభాసకోయః- స,॥౪॥ మనశ్చక్షురాదేర్వియుక్తస్స్వయంయో మనశ్చక్షురాదేర్మనశ్చక్షురాదిః।మనశ్చక్షురాదేరగమ్యస్వరూపః-స,॥౫॥ యఏకోవిభాతిస్వతశ్శుద్ధచేతాః ప్రకాశస్వరూపోఽపినానేవధీషు। శరావోదకస్థోయథాభానురేకః-స, ౬॥ యథాఽనేకచక్షుఃప్రకాశోరవిర్నక్రమేణప్రకాశీకరోతిప్రకాశ్యం।అనేకాధియోయ స్తథైకప్రబోధః- స.॥౭॥వివస్వత్ప్రభాతంయథారూపమక్షంప్రగృహ్ణాతినాభాతమేవం వివస్వాన్, తథాభాతఆభాసయత్యేకమక్షం- స,॥౮॥ యథాసూర్యఏకోఽప్స్వనేకశ్చలాసుస్థిరాస్వప్యనన్యద్విభావ్యస్వరూపః।చలాసుప్రభిన్నస్సుధీష్వేకఏవ స,॥౯ ॥ ఘనచ్ఛన్నదృష్టిర్ఘనచ్ఛన్నమర్కంయథామన్యతే నిష్ప్రభం చాతిమూఢః।తథాబద్ధవద్భాతియోమూఢదృష్టేః-స,॥౧౦॥ సమస్తేషువస్తుష్వనుస్యూతమేకస్సమస్తానివస్తూనియంనస్పృశంతి। వియద్వత్సదాశుద్ధమచ్ఛస్వరూపః-స,॥ ౧౧ ॥ ఉపాధౌయథాభేదతాసన్మణీనాంతథాభేదతాబుద్ధిభేదేషుతేఽపి। యథాచంద్రికాణాంజలేచంచలత్వం తథాచంచలత్వంతవాపీహవిష్ణో॥౧౨॥ ఓంతత్సత్.

